

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра романо-германської філології

**Особливості інтерпретації поетичного тексту:
на матеріалі творів французької літератури в
перекладах Дмитра Павличка**

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня магістр
(бакалавр, магістр)
спеціальності 014.02 Середня освіта (Мова і
література (французька))
(шифр і назва спеціальності (спеціалізації, предметної спеціальності))
освітньої програми Середня освіта: мова і
література (французька)
(назва освітньої програми)

Мунтян Альони Валентинівни
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

Керівник д.філол. наук, проф. Зимомря М.І.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Рецензент канд.філол.наук, доц. кафедри
германських мов та перекладознавства
Дрогобицького державного педагогічного
університету ім. І. Франка Яскевич О.К.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Робота допущена до захисту
на засіданні кафедри романо-германської філології
(назва випускової кафедри)

протокол № 5 від « 4 » грудня 2019 р.

Завідувач кафедри

В.Ф. Радкіна доц. Радкіна В.Ф.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист
на відкритому засіданні ЕК
« 23 » липень 2020 р.

Оцінка 93 відмінно
(за стобальною шкалою) (за традиційною шкалою)

Голова ЕК
проф. Ступак І.В.
(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

до кваліфікаційної роботи на тему

«Особливості інтерпретації поетичного тексту: на матеріалі творів французької літератури в перекладах Дмитра Павличка»

Автор:

Студентка 6 курсу факультету іноземних мов

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

А.В. Мунтян

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню особливостей інтерпретації поетичного тексту на матеріалі збірки «Квіти зла» Шарля Бодлера в перекладі Дмитра Павличка.

Актуальність дослідження пояснюється необхідністю розробки теоретичних та практичних аспектів перекладознавства, пов'язаних з описом поетичного тексту, де аналізу піддаються мовні системи образів двох взаємопов'язаних текстів: тексту-оригіналу та тексту-перекладу.

Метою дослідження є особливості інтерпретації поетичних текстів французької літератури в перекладах Дмитра Павличка.

Поставлена мета кваліфікаційної роботи передбачає вирішення наступних завдань: вивчити особливості інтерпретації поетичних структур крізь призму перекладу; розкрити основні засади теорії поетичного перекладу; визначити основні методи, принципи та типи поетичного перекладу; відобразити розвиток перекладознавства в Україні на фоні французько-українських взаємин; дослідити вплив творчості Т.Г. Шевченка на формування творчого світогляду Д.В. Павличка; проаналізувати перекладацькі інтерпретації використані Д.Павличком під час роботи над перекладом збірки «Квіти зла» Ш. Бодлера; розкрити педагогічну цінність використання збірки «Квіти зла» у перекладі Д.Павличка як засобу формування перекладацьких навичок на уроках французької мови у старших класах.

Об'єктом дослідження стали особливості інтерпретації французьких поетичних текстів для україномовного читача.

Предметом дослідження послуговували особливості інтерпретації поетичного тексту: на матеріалі творів французької літератури в перекладах Дмитра Павличка.

Для досягнення поставленої мети та виконання завдань були використані наступні методи дослідження: метод ідеалізації для відображення способів та моделей перекладу поетичних структур; описовий метод для відображення різних класифікацій художніх перекладів, принципів віршових перекладів; зіставний метод для розкриття адекватності перекладу збірки «Квіти зла» на українську мову й порівняння тексту-оригіналу та тексту-перекладу; типологічний метод для встановлення спільності та розбіжності між порівнюваними мовами тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання отриманих результатів під час підготовки студентів до практичних та семінарських занять з дисципліни «Практичний курс французької мови», «Теорія та практика перекладу французької мови», «Французька мова: теоретичний та практичний курс», «Вступ до перекладознавства» та при організації уроків і позакласних заходів з французької мови у закладах середньої освіти.

У першому розділі розкриваються особливості інтерпретації поетичних структур крізь призму перекладу; основні засади теорії поетичного перекладу; методи, принципи та типи інтерпретації у поетичному перекладі; розвиток перекладознавства в Україні.

У другому розділі розкривається історія французької україніки; вплив творчості Т.Г.Шевченка на формування світогляду Д.В. Павличка; текстуальний аналіз поетичних творів Ш.Бодлера в інтерпретації Д.Павличка.

У третьому розділі відображаються місце і роль поетичних текстів на уроках французької мови; методи навчання перекладу французької мови в старших класах.

Ключові слова: поетичний переклад, поезія, інтерпретація, текст-оригінал, текст-переклад, трансформації.

ANNOTATION

to master's thesis work on the subject

«Features of interpretation of poetic text: on the material of works of French literature translated by Dmitry Pavlychko»

Author:

6th year student of the Faculty of Foreign Languages

Izmail State University of the Humanities

A.V. Muntyan

The master's thesis work is devoted to the study of peculiarities of interpretation of poetic text on the material of the collection "The Flowers of Evil" by Charles Baudelaire, translated by Dmitry Pavlychko.

The relevance of the study is explained by the need to develop theoretical and practical aspects of translation studies related to the description of poetic text, where the linguistic systems of the images of two interrelated texts are analyzed: the source text and the target text.

The purpose of the study is the peculiarities of interpretation of the poetic texts of French literature in the translations of Dmitry Pavlychko.

The purpose of the master's thesis work involves the following tasks: to study the peculiarities of interpretation of poetic structures through the prism of translation; to reveal the basic principles of the theory of poetic translation; identify the basic methods, principles and types of personalized translation; reflect the development of translation studies in Ukraine against the backdrop of French-Ukrainian relations; to explore the influence of creativity T.G. Shevchenko on the formation of creative outlook D.V. Pavlik; to analyze the translation interpretations used by D. Pavlychko while working on the translation of the collection "The Flowers of Evil" by C. Baudelaire; to reveal the pedagogical value of using the collection "The Flowers of Evil" in translation by D. Pavlychko as a means of forming translation skills in French lessons in the high school.

The object of the study was the features of interpretation of French poetic texts for the Ukrainian-speaking reader.

The subject of the study was the peculiarities of interpretation of the poetic text: on the material of works of French literature translated by Dmitry Pavlychko.

The following research methods were used to achieve this goal and to accomplish the tasks: the idealization method to reflect the methods and models of translation of poetic structures; a descriptive method for displaying different classifications of artistic translations, the principles of poetic translation; a comparative method for revealing the adequacy of the translation of the collection "The Flowers of Evil" into the Ukrainian language and comparing the source-text and target-text; a typological method for establishing commonality and differences between the compared languages and other.

The practical significance of the obtained results is the possibility of using the obtained results in the preparation of students for practical and seminar classes in the discipline "French language course", "Theory and practice of French translation", "French language: theoretical and practical course", "Introduction to translation studies" and when organizing French language lessons and extracurricular activities in secondary schools.

The first section reveals the peculiarities of interpreting poetic structures through the prism of translation; basic principles of the theory of poetic translation; methods, principles and types of interpretation in poetic translation; development of translation studies in Ukraine.

The second section describes the history of French Ukrainian; the influence of T.G. Shevchenko's creativity on the formation of D.V. Pavlychko's worldview; a textual analysis of the poetic works of C. Baudelaire in the interpretation of D. Pavlychko.

The third section reflects the place and role of poetic texts in French lessons; methods of teaching French translation in the upper classes.

Keywords: poetic translation, poetry, interpretation, original text, text translation, transformations.

ЗМІСТ	
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. Особливості інтерпретації поетичних структур крізь призму перекладу.....	11
1.1. Основні засади теорії поетичного перекладу.....	11
1.2. Методи, принципи та типи інтерпретацій у поетичному перекладі.....	15
1.3. Розвиток перекладознавства в Україні на фоні французько-українських міжлітературних взаємин	21
Висновки до першого розділу.....	42
РОЗДІЛ 2. Інтерпретація поетичного тексту: контекст рецепції французької літератури в Україні.....	43
2.1. Історія французької україніки в наукових дослідженнях.....	43
2.2. Вплив творчості Т.Г. Шевченка на формування світогляду Д.В. Павличка.....	50
2.3. Поетичні твори Ш.Бодлера в інтерпретації Д.Павличка: текстуальний аналіз.....	55
Висновки до другого розділу.....	62
РОЗДІЛ 3. Французький поетичний текст як засіб формування перекладацьких навичок на уроках французької мови.....	63
3.1. Місце і роль поетичних текстів на уроках французької мови.....	63
3.2. Навчання перекладу французької мови в старших класах.....	69
Висновки до третього розділу.....	72
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	75
ДОДАТКИ.....	85

Вступ

Національна ментальність кожного народу знаходить яскраве відображення в його мові, яка органічно втілює в собі особливості суспільного життя і психологічного характеру народу. У сучасних дослідженнях з означеної проблематики знайшли продовження ідеї В.Гумбольдта, який розумів словниковий склад мови як нероздільне ціле, що породжене єдиною силою і безперервно перебуває в означеному процесі породження, з чого випливає, що вкоріненість рідного слова в системні зв'язки словникового складу мови є важливим стабілізуючим фактором життя мови і забезпечує цілісність і єдність його лексичної системи. При цьому міжмовне порівняння дозволяє надати типологічну характеристику ряду неспоріднених мов (універсалій). Порівняння для споріднених мов (наприклад, слов'янських або романських) призводить також до встановлення мовної спільності, яка відображається не лише в семантичній та структурній, а і в матеріальній схожості порівнюваних одиниць (порівняльно-історична лінгвістика – компаративістика).

Основні віхи міжмовних порівнянь визначаються теорією перекладу та контрактивною лінгвістикою. Теорія перекладу (в тому числі машинна) займається встановленням постійних, закономірних функціональних та семантичних тотожностей між одиницями двох мов; контрактивна лінгвістика розкриває важливі для методики навчання іноземної мови відмінності останньої від рідної мови.

Виходячи із даних положень, сучасне лінгвістичне дослідження мовних систем є недосяжним без порівняння об'єктів, що вивчаються. Основним елементом лінгвістичного порівняння є виявлення тотожних (інтегративних) та відмінних (диференціальних) ознак мовних фактів, що порівнюються.

У світлі такого роду поглядів необхідно видається подальша розробка теоретичних аспектів перекладознавства, пов'язаних з описом поетичного тексту, де аналізу піддаються мовні системи образів двох взаємопов'язаних текстів: тексту-оригіналу та тексту-перекладу. Подібні роботи відомі, проте

вони нечисленні, в той час як *актуальність* таких досліджень не викликає сумніву, оскільки вони представляють як теоретичний інтерес для лінгвокультурології, так і практичну значущість для перекладознавства.

Варто зауважити, що переклад поезії, будучи однією з найбільш складних сфер перекладацької діяльності, вимагає особливих, відмінних від перекладу прози, принципів і критеріїв. Таким чином, *метою* роботи стало дослідження особливостей інтерпретації поетичних текстів французької літератури в перекладах Д.Павличка.

Завдання роботи полягають у:

- вивченні особливостей інтерпретації поетичних структур крізь призму перекладу;
- розкритті основних засад теорії поетичного перекладу;
- визначенні основних методів, принципів та типів поетичного перекладу;
- відображенні розвитку перекладознавства в Україні на фоні французько-українських між літературних взаємин;
- дослідженні впливу творчості Т.Г. Шевченка на формування творчого світогляду Д.В. Павличка;
- аналізі перекладацьких інтерпретацій використаних Д.Павличком під час роботи над перекладом збірки «Квіти зла» Ш.Бодлера;
- розкриття педагогічної цінності використання збірки «Квіти зла» у перекладі Д.Павличка як засобу формування перекладацьких навичок на уроках французької мови у старших класах.

Об'єктом дослідження є особливості інтерпретації французьких поетичних текстів для україномовного читача.

Предметом дослідження виступають особливості інтерпретації поетичного тексту на матеріалі творів французької літератури в перекладах Дмитра Павличка.

Методи дослідження, що були використані під час написання роботи: метод ідеалізації для відображення способів та моделей перекладу поетичних структур, описовий метод для відображення різних класифікацій художніх

перекладів, принципів віршових перекладів, зіставний метод для розкриття адекватності перекладу збірки «Les Fleurs du Mal» на українську мову й порівняння тексту-оригіналу та тексту-перекладу, типологічний метод для встановлення спільності та розбіжності між порівнюваними мовами та ін.

Джерельною базою послуговували: збірка поезій Шарля Бодлера «Квіти зла» (фр. «Les Fleurs du Mal») та її переклад, виконаний Д.Павличком. Загальний обсяг збірки складає 184 вірші, що включають вступ та епілог, із них 102 у перекладі Д.Павличка.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання отриманих результатів під час підготовки студентів до практичних та семінарських занять з дисциплін «Практичний курс французької мови», «Теорія та практика перекладу французької мови», «Французька мова: теоретичний та практичний курс», «Вступ до перекладознавства» та при організації уроків і позакласних заходів з французької мови у закладах середньої освіти.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше розглядаються особливості інтерпретації поетичних структур у контексті перекладу збірки «Квіти зла» з французької мови на українську, виконаного Д.Павличком; аналізуються основні перекладацькі трансформації використані Д.Павличком під час роботи над перекладом збірки з французької мови.

Результати апробації: основні положення кваліфікаційної роботи розкривалися на V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Науковий пошук студента XXI ст.: сучасні проблеми та тенденції розвитку гуманітарних і соціально-економічних наук» (Ізмаїл, 14 листопада 2019р.), під час роботи круглого столу «Критичне мислення: зміст, технології розвитку та техніки формування» (Ізмаїл, 15 травня 2019р.) та знайшли своє відображення у наукових статтях.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури зі 101покажчика, із них 13 на іноземних мовах, та додатків.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОЕТИЧНИХ СТРУКТУР КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДУ

1.1. Основні засади теорії поетичного перекладу

Переклад є однією із важливих форм відображення взаємозв'язків між різними літературами. Йому належить досить значна роль у сприйнятті однієї літератури крізь призму іншої. Переклад художньої літератури, відгравучи вагоме значення у сучасному суспільстві, є не лише засобом спілкування між різними народами, а й допомагає їм обмінюватись культурним та літературним надбанням, досвідом тощо.

Так, одним із найскладніших видів перекладу є художній, його основним завданням виступає «відображення думок і почуттів автора прозового або поетичного першотвору за допомогою іншої мови, перевтілення його образів у матеріал іншої мови» [27, с. 20]. Даний вид перекладу дає можливість різним народам та культурам обмінюватись власними цінностями.

Адекватний переклад художніх творів, зокрема поезії, є актуальною проблемою теорії перекладу, літературознавства та лінгвістики. Практика перекладу доводить, що художній переклад вимагає додаткового поглибленого аналізу першотвору, і в першу чергу означене твердження стосується перекладу поезії.

Створення правильного, ідеального перекладу вірша – це мета, якої прагнуть досягнути інтерпретатори. Поетичний текст – це багаторівнева структура звуків, символів та образів, що постають перед перекладачем.

Порівняльне вивчення поетичних текстів вихідної мови та мови перекладу охоплює різні сторони структури текстів. Однак, головним питанням теорії перекладу постає всебічний опис та аналіз змістових відносин між текстом-оригіналом та текстом-перекладом та розкриття поняття еквівалентності перекладу. Вчений В.Н. Комісаров з цього приводу наголошує, що «в першу чергу завдання перекладача, безсумнівно полягає у

відтворенні змісту першотвору. Та що це означає? Що становить зміст, котрий відтворюється? Які його компоненти і якою мірою вони відтворюються при перекладі? Відповідь на ці питання дає уміння описувати смислову структуру тексту та зіставляти елементи цієї структури в оригіналі й перекладі» [27, с. 20].

З іншого боку, поетичний твір становить систему словесних знаків, більшість з яких несуть, окрім денотативного значення, і більш загальне, тобто входять до більших знакових комплексів. Ці знакові комплекси, тобто «окремі модифікації гри слів є елементами відомого стилістичного замислу і таким чином у свою чергу входять до комплексів вищого порядку» [30, с. 345]. У поетичному тексті «присутні» слова, які своїм стилістичним забарвленням чи семантикою розкривають глибинну ідею поетичного твору, вони несуть характеристичну функцію по відношенню до даного тексту. Кожне окреме слово такого твору досить часто виступає одночасно у декількох семантичних контекстах. Тому і кожний перекладач, як і кожний читач сприймає його по-різному.

Найбільший внесок у розвиток української теорії поетичного перекладу зробили такі видатні дослідники, як П.Бех, М.Дудченко, Л.Коломієць, А. Мішустіна, А. Содомора, О. Чередниченко та ін. Однак, на сучасному етапі розвитку українського перекладознавства не існує цілісної теорії поетичного перекладу, яка б могла обґрунтувати специфіку даного типу перекладу. Це зумовлено багатоплановою смисловою природою поезії. Як показує досвід, сприйняття літературних творів в перекладі часто не є адекватним тому, що автор заклав в свій твір та намагався донести до читача. Інколи, при перекладі, втрачається індивідуальність авторської манери, в наслідок чого читач, не задумуючись, сприймає переклад в якості першотвору. Досить часто переклад не є еквівалентним оригінальному тексту, в ньому не висвітлюються ті проблеми, життєві ситуації, конфлікти тощо, які намагався показати автор. Вдало підібрані перекладачем художні засоби стирають будь-які сумніви щодо адекватності та правильності перекладу, проте вони не

завжди відтворюють текст-оригінал. Так виникає необхідність використання інтерпретації як засобу передачі твору однієї мови через засоби іншої. «Лінгвістично правильний переклад не існує, а можлива лише інтерпретація» [52, с. 132].

Термін «інтерпретація» був прийнятий в герменевтиці, де під ним розумілося мистецтво розуміння та пояснення [58, с. 62]. У теорію перекладу цей термін було введено І.І. Ревзіним та В.Ю. Розенцвейгом. Під ним розуміється перехід від тексту-оригіналу до тексту-перекладу не через систему відповідностей між мовою-оригіналом та мовою-перекладу, а через звернення до ситуації в дійсності [55, с. 56-58]. Стосовно перекладацької діяльності термін «інтерпретація» може використовуватись наступним чином [52, с. 132]:

1. контекстуальна інтерпретація мовних одиниць;
2. інтерпретація за допомогою словників та довідників;
3. інтерпретація шляхом самостійного творчого акту перекладача з урахуванням описуваної реальності;
4. інтерпретація сенсу, який безпосередньо не становить змісту висловлювання, але який було виведено з висловлювання в умовах конкретного акту комунікації.

Перекладач знаходить в мовних системах закономірності, що визначають місце кожної мовної одиниці в семантичному оточенні смислової ситуації мови оригіналу. При цьому розуміння тексту обумовлено розумінням відповідних мовних одиниць, функціонуванням їх у певному семантичному контексті. Так само, контекстна інтерпретація носить в певному сенсі, особистісний характер [26]. Правомірність інтерпретації зумовлена в багатьох випадках типом тексту, що перекладається. При роботі з художнім текстом задача полягає у створенні художнього твору на іншій мові. Інтерпретуючи твір, перекладач повинен базуватися на його «об'єктивному сенсі», зводячи до мінімуму суб'єктивне втручання в текст. Але в той же час, перекладач не може бути вільним від певних передумов, які

визначають його «інтерпретаційну позицію». Ступінь розбіжності між оригіналом і перекладом може бути продиктована конкретним завданням, яке ставить перед собою перекладач.

Не дивлячись на те, що художній текст має певний «інтерпретаційний діапазон», кількість його інтерпретацій стає майже необмеженою. Можливо існування декількох перекладів одного і того ж літературного твору. Перекладна множинність є свідченням того, що твір є особливо значущим для приймаючої літератури. Кожен з таких перекладів неодмінно буде містити індивідуальні риси, які відрізняють його як від оригіналу, так і від інших перекладів того ж тексту [32].

Поетична організація художнього мовлення, тобто віршування, на думку Г. Гачечиладзе, накладає відбиток своєї специфіки і на принципи поетичного художнього перекладу [14].

Перекладач М. Лозинський вважає, що при перекладі іншомовних віршів на рідну мову, перекладач також повинен враховувати всі їх елементи у їх складному та живому зв'язку, і задача перекладача – знайти в своїй рідній мові такий же складний і живий зв'язок, який міг би точно відобразити оригінал й мав би такий же емоційний ефект [91].

На думку дослідника С.Л. Сухарева-Муришкіна [70], перекладач повинен встановити функціональну еквівалентність між структурою оригіналу та структурою перекладу, відтворити в перекладі єдність форми і змісту, під яким розуміється художнє ціле, тобто донести до читачів найточніші нюанси творчої думки автора, створених ним думок і образів, які вже знайшли своє гранично точне вираження в мові оригіналу.

Таким чином, інтерпретуючи поетичний твір, перекладач повинен перевтілитися в автора, перейняти його художню манеру, мову, інтонацію та ритм, зберігаючи при цьому вірність своїй мові. Переклад видатного літературного твору повинен сам бути видатним.

1.2. Методи, принципи та типи інтерпретацій у поетичному перекладі

Переклад як єдине ціле, тоді найдосконаліший, коли перекладачеві вдалося подолати його суперечливість. Ось чому до мистецтва перекладу, крім загальних вимог до перекладної та оригінальної літератури, пред'являється ще й специфічна вимога: перекладачеві необхідно примирити протиріччя, що випливають з двоїстого характеру перекладного твору. Такій перекладацькій інтерпретації, навіть якщо сьогодні ми не можемо повністю погодитися з установкою на вільність, не можна відмовити в художності [72].

Згідно з визначенням вченого М.Лозинського, існує два основних види віршових перекладів:

1. перебудовуючий (змісту, форми);
2. відтворюючий – тобто відтворюючий, з можливою повнотою і точністю, зміст та форму [90].

І саме другий тип вважається єдиним можливим. Але зміст не може існувати до тих пір, поки для нього не знайдена правильна форма.

Форму вірша складає комплекс взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, таких як ритм, мелодія, архітектоніка, стилістика, сенсовий, образний, емоційний зміст слів та їх сполучень.

Формальна структура віршового твору слугує основою для створення його ритму, котрий вважається «самим глибинним, найпотужнішим організуючим початком поезії» (М. Лозинський). Ритм вірша заснований на правильному чергуванні наголошених та ненаголошених складів (тонічний принцип).

Невід'ємною ознакою віршованої мови є упорядкована повторюваність організуючих її ритмічних одиниць, а саме стоп, рядків, строф. У віршованому творі строфа виступає як вагомий структурний фактор, як важлива ланка, яка зв'язує план вираження та план змісту художнього цілого.

Очевидно, що при поетичному перекладі завжди вимагається найбільша точна передача всіх складових елементів.

Однак основною своєрідністю поетичного перекладу є його умовно-вільний характер, і якщо існують відступи, викликані мовними відмінностями, які характерні і для прозового перекладу, отже є і відступи, характерні для віршового перекладу, тобто ті, які вимагає форма.

При описі процесу перекладу дослідники використовують такі поняття, як спосіб, прийом, метод, кожне з котрих має власний зміст.

Метод перекладу – цілеспрямована система взаємопов'язаних прийомів, котра враховує від перекладу і закономірно існуючі способи перекладу [28, с.155]. У зв'язку з тим, що будь які дві мови несумірні за своєю природою, П.А В'яземський виділяє два методи перекладу: *незалежний і підпорядкований*. Слідуючи першому, перекладач, «перейнявшись духом оригіналу, переливає його в свої форми; слідуючи другому, він намагається зберегти і самі форми, зрозуміло, борючись зі стихією мови, котра у нього під рукою... Переклади незалежні, тобто перевтілення, переселення душ з іноземних мов ... мали...прикладу блискучі: так перекладали Карамзін та Жуковський» [13, с.10]

Перекладачі, які дотримуються підпорядкованого способу перекладу, в першу чергу намагаються з найбільшою точністю передати форму твору. Цей спосіб перекладу має на меті не лише збереження розміру, строфіки і метрики вірша, але також порядок і тип рим, особливості його мелодики і звукової організації. Багато перекладачів переконані, що лише так в перекладі можна зберегти індивідуальний стиль автора [43, с.36]. Таким чином, перекладач, перш ніж вибрати метод перекладу, повинен визначити ціль свого перекладу, для кого він перекладає, а також особливості мови, на яку він перекладає, - наскільки ця мова спроможна передати особливості мови-оригіналу.

Дослідник К.Райс слушно зазначає: «Перекладач перекладає, тобто здійснює перенесення в двох напрямках: або переносить іноземного автора до свого читача, або переносить свого читача до іноземного автора. Звідси – два зовсім різні методи перекладу. В першому випадку перекладач бачить

свою задачу в тому, щоб наблизити оригінал до методу мислення і до мови своїх співвітчизників, щоб змусити іноземного автора говорити так, як говорив би його співвітчизник. В іншому випадку читач повинен ясно відчувати, що до нього звертається іноземець. Він повинен пізнати нові, невідому йому думки і засоби вираження, він повинен відчувати себе не вдома, а на чужині...» [53, с.202]

Французький лінгвіст Жюль Марузо в своїй статті «Traduction» переконує, що перекладач повинен зберегти сенс поетичного твору; передати структурний аспект; передати стилістику оригіналу, не підмінюючи розмовний, грубий чи то вишуканий стиль фразеологічними оборотами. Дослідник вважає, що людина, котра читає переклад, повинна зануритися в той же стан, що і та людина, яка читає оригінал, але у той же час він відмічає, що це практично неможливо [98, с.150]. У своєму дослідженні лінгвіст приходиться до висновку, що при перекладі необхідно зберігати особливості мови оригіналу, а також конструкції, які в ній використовуються.

Теоретики перекладу наполягають на тому, що вибір методу перекладу залежить від типу поезії. Так, відомий вчений у галузі теорії віршованого перекладу Є.Г. Еткінд слушно зауважує: «В залежності від типу поезії змінюється співвідношення між логічним змістом, стилістичною експресією і звуковим малюнком» [87, с.40]. В той час як, наприклад, при перекладі ліричної поезії важливо передати образ, настрій, в перекладі творів соціальної направленості головною задачею стає передача сенсу і стилістичної забарвленості тексту.

Дослідник В.Я. Брюсов сформував принцип, згідно якому поєднання різних складників віршового твору (стиль мови, образи, розмір і рима, рух вірша, гра слів і звуків) втілюють більш-менш повно і поетичну ідею художника. Однак відтворити в перекладі всі ці елементи точно і повно немислимо, тому перекладач намагається передати один або в кращому випадку два елементи (частіше всього образ і риму), змінивши при цьому інші. Тим не менше, як відмічає В.Я. Брюсов, є вірші в яких головну роль

відіграють не образи, а наприклад, слова, звуки чи навіть рими. Вибір найважливішого елемента в вірші, що перекладається, є головною задачею перекладача [7, с. 188-189].

Ще одна проблема виникає при перекладі творів, написаних на мові, яка не є рідною для автора. Тут перекладач повинен відмовитись від традиційної дихотомії «мова оригіналу – мова перекладу» і внести в неї ще одну мову (рідну для автора твору), котра передає певні поняття початкової культури і уявлення, характерні для її носіїв [97, с.1].

Таким чином, спираючись на дослідження вищезазначених вчених, можна виділити наступні принципи, котрих потрібно дотримуватись при перекладі поезії:

- направленість на читача;
- урахування національно-специфічних елементів;
- тотожність оригіналу та перекладу.

При перекладі з французької мови на українську перекладач повинен використовувати широкий спектр перетворень, причина котрих найчастіше криється в присвійному французькій мові баченні світу і пов'язаною з цим мовною вибірковістю. В кожній культурі є специфічні реалії, які відносяться до певної сторони людського буття. Реалія визначається як предмет чи явище, характерне для певної культури і не присвійне для іншої. Саме вони представляють собою найбільшу складність при перекладі. З тієї ж причини при перекладі їм необхідно приділяти найбільше уваги.

Причиною перекладацьких трансформацій можуть слугувати і внутрішні мовні фактори, такі як поєднаність і комунікативна структура висловлювань. В задачу перекладача входить не тільки точний виклад змісту думок, висловлених мовою оригіналу, але і відтворення засобами мови перекладу всіх особливостей стилю і форми повідомлення. Саме це – відтворення єдності змісту і форми – відрізняє переклад від інших способів передачі повідомлення на іншій мові: переказу, реферування і т.п. Проблема полягає в тому, що у більшості випадків мова оригіналу і мова перекладу

виявляються різними за внутрішньою структурою. Розбіжності в ладі двох мов незмінно викликають необхідність перш за все граматичних трансформацій. Означені розбіжності бувають або повними або частковими. Повна розбіжність спостерігається в тих випадках, коли в українській мові відсутня граматична форма, яка є у французькій мові. В деяких випадках граматична категорія в одній мові більш широка, ніж в іншій. Варто також виділити випадки часткової розбіжності, коли дана граматична структура існує в обох мовах, але співпадає не у всіх своїх формах [29, с.71].

Перетворення, за допомогою яких виконується перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу, називають перекладацькими трансформаціями. Дослідник Я.І. Рецкер виділяє два типи трансформацій:

- граматичні трансформації у вигляді заміни частин мови або складників речення;

- лексичні трансформації полягають в конкретизації, генералізації, диференціації значень, а також сенсовому розвитку і цілісному перетворенні [56, с.78].

В.Є. Щетинкін називає наступні різновиди перекладацьких трансформацій:

- лексичні – конкретизація, антонімічний переклад, ампліфікація, генералізація, сенсове узгодження, адаптація, компенсація, експлікація;

- стилістичні – один загальний прийом – модуляція;

- граматичні – виділяються чотири підтипи: перестановка, опущення, заміна, додавання [86, с.28].

На відміну від них, Л.К. Латишев виділяє шість типів перекладацьких перетворень:

- лексичні перетворення – заміна лексем синонімами, які залежать від контексту;

- стилістичні перетворення – трансформація стилістичного забарвлення слова, котре перекладається;

– морфологічні перетворення – перетворення однієї частини мови в іншу або її заміна декількома частинами мови;

– синтаксичні перетворення – трансформація синтаксичних конструкцій (слів, словосполучень і речень), зміна типу підрядного речення, типу синтаксичних зв'язків, трансформація речень в словосполучення і перестановка підрядних частин в складнопідрядні та складносурядні речення;

– семантичні перетворення («смісловий розвиток») – заміна деталей-ознак;

– трансформації змішаного типу – конвертна трансформація і антонімічний переклад [31, с. 74].

Серед французьких спеціалістів в області лінгвістики варто відмітити Жана Дарбельне і Жана-Поля Віне. Зазначені дослідники не аналізують різновиди перекладацьких трансформацій, але пропонують певні прийоми, котрі доцільно використовувати в перекладацькій роботі. Так, у процесі непрямого перекладу, первинний зміст тексту може змінитися, а також може спостерігатися розбіжність стилістичних реєстрів. Це пов'язано з тим, що виконати прямий переклад в даній ситуації неможливо.

Виходячи з цього, Жан Дарбельне і Жан-Поль Віне висувають ідею про дві групи технічних прийомів, які використовуються при перекладі: прийоми прямого перекладу та прийоми непрямого перекладу.

До першої групи відносять дослівний переклад, калькування і запозичення, а до другої – пошук еквіваленту, транспозицію, адаптацію, модуляцію [81, с.57].

Узагальнюючи тезауруси праць вищезазначених дослідників, можна зробити наступний висновок: автори мають єдиний погляд на виділення деяких типів перекладацьких трансформацій. Однак варто відмітити, що створення єдиної класифікації ускладнено тим фактом, що різні лінгвісти виділяють різну кількість прийомів перекладацької трансформації. Трансформації можуть поєднуватися, приймаючи характер складних комплексних трансформацій. Різні типи трансформацій можуть бути

взаємозамінними, а одні і ті ж трансформації можуть бути віднесені до різних типів.

1.3. Розвиток перекладознавства в Україні на фоні французько-українських міжлітературних взаємин

Вплив французької літератури та культури сприяв розвитку українського літературознавства та перекладознавства. Історія розвитку перекладознавства в Україні бере свій початок здавна, однак науковий розвиток воно бере в Харківському університеті. Перший ректор І.С. Рижський у своїй праці, що мала теоретичний характер, «Наука стихотворства» (1811), головним чином, спирався на розробки у цій сфері французьких літераторів.

Професору кафедри всезагальної історії, географії та статистики, редактора й видавця журналу «Український вісник» (1816–1819) Є.М. Філомафитському належать переклади творів А.-Л.-Ж. де Сталь, Ф.-Р. Шатобріана, Ф. Фенелона, Ж.-Ж. Руссо, О.-М. Бартелемі. Доктор наук Харківського університету І.Є. Срезневський також перекладав твори французької літератури, зокрема «L'art poétique» («Поетичне мистецтво») Н. Буало.

Важливий внесок у справу популяризації французької літератури в Україні на початку ХІХ ст. зробив своєю перекладацькою діяльністю П.П. Гулак-Артемівський – викладач польської мови й російської історії в Харківському університеті. Перші звернення митця до французької літератури сягають періоду навчання Петра Петровича в Київській Академії [48]. У 1813 р. він написав пародійний переспів за поемою «Налой» Н. Буало, в якій у викривальному дусі змальовується французьке церковне життя у ХVІІ ст. Однак збереглися лише два рядки переспіву Гулака-Артемівського, котрий він сам знищив у часи політичних репресій в Російській імперії після придушення повстання декабристів. У Харкові П.Гулак-Артемівський співпрацював з журналом «Український вісник», провідним напрямком

діяльності якого було обрано друкування перекладів з художніх творів європейських письменників, у тому числі й французьких – Ж.-Б. Руссо, Ф.-Р. Шатобріана, Ж. Расіна та ін. На сторінках «Українського вісника» Гулак-Артемівський виступав зі своїми перекладами французьких творів, та мали релігійний зміст. Перший з них написано за одою Ж.-Б. Руссо «Засліплення смертних» та опубліковано у журналі в жовтні 1817 р. За допомогою авторських додавань перекладач зміг підсилити звучання головної філософської ідеї поезії Ж.-Б. Руссо - рівність всіх людей перед лицем смерті та судом Божим є абсолютною:

Так! Так! ... все, всякая плоть дышуща в вселенной
 Должна пройти сей праг: смиренный и надменный,
 Царь, раб, богат, убог, невежда и мудрец
 Увидят свой конец [там само].

Згадана тема отримала подальший розвиток у перекладі трагедії Ж. Расіна «Гофолія», яка була створена на основі біблійних сюжетів, в ній викриваються вади авторитарного правління Людовика XIV, наголошується на небезпеці зосередження влади в руках однієї особи.

У січні 1818 р. в «Українському віснику» було надруковано поезію «Недовірливість» з поеми «Уява» Ж. Деліля у перекладі Петра Петровича. Український митець виконав переклад уривку твору Деліля, за основу якого був взятий давньогрецький міф про сицилійського правителя Діонісія Старшого, котрий показав всю хиткість положення тирана своєму занадто улесливому прибічнику Домоклу, котрого посадив під час бенкету на своє місце та підвісив над його головою меч на кінському волосі. Український перекладач створив узагальнюючий образ самотнього тирана, оточеного лицемірами, виснаженого сумнівами, страхом, підозрами, злобою:

Нет боле для тебя родных, собратий, кровных;
 Ты чужд сих сладких чувств – чувств братних и сыновних;
 Нет боле для тебя усердных сограждан, -
 Меж ними ты живёшь, но злоба – твой тиран

Меж ними и тобой преграды поставляет:

И для тебя навек всё в свете умирает...[там само]

Тему жорстокості сильних в боротьбі за владу Гулак-Артемівський продовжив також у перекладі уривку з трагедії П. - Ж. Кребійона «Атрей і Фіест», котрий було опубліковано в травневому номері «Українського вісника» за 1818 р. [18, с.99-105]

Захоплення Петром Петровичем французьким класицизмом, переклади шедеврів із західноєвропейської літератури позначились на подальшій творчості митця, на його віршах українською мовою, що мали повчальне спрямування – «Солопій та Хівря, або Горох при дорозі», «Справжня добрість» та ін.

Особливе місце в історії українсько-французьких літературних взаємин займає творчість французького письменника Оноре де Бальзака. Його уявлення про Україну склалися під впливом п'ятнадцятирічного листування з графінею Евеліною Ганською – дружиною багатого поміщика, котрий мав великі земельні володіння у Київській та Волинській губерніях. Уперше французький літератор зустрівся з подружжям Ганських у 1833 р. у швейцарському місті Невштателі, де отримав запрошення відвідати Верхівню, що поблизу Бердичева, про що він із радістю повідомляв сестру Лауру: «Я поїду подивитись на Україну, і ми домовились також про подорож до Криму, краю маловідомого, про який говорять, що він в тисячу разів краще Швейцарії та Італії» [41, с.178.]. Французький письменник настільки був захоплений цією ідеєю, що навіть написав декілька планів подорожі до далекої країни, де він мріяв знайти наснагу для своєї творчості. 1837 р. Бальзак писав Ганській, що він прагне потрапити до України, як прагнуть до оази в пустелі. Навіть в його літературній спадщині кінця 30-х рр. – період охолодження стосунків з польською поміщицею – часто зустрічаються згадки про цю далеку слов'янську країну. Під час подорожей Францією, Бальзак іноді подумки звертався до України, з нею у митця асоціювалися провінції Босс і Беррі. 1838 р., під час перебування в Сардинії, Бальзак

розробляв план подорожі морем з Марселя до Одеси [8]. У 1840 р. він написав поміщиці Ганській, що подумки звертається до України.

Протягом періоду з вересня 1847 року по січень 1848 року Бальзак уперше відвідав Україну. Поїздка викликала жвавий інтерес у французького суспільства. Незадовго до подорожі письменнику вдалося домовитись з паризьким редактором А. Бертенем щодо публікації своїх спогадів про подорож до України на сторінках часопису «Journal des Débats». У листопаді 1848 р. у журналі повідомлялося від'їзд Бальзака до Києва. У жовтні 1847 р. у Верхівні митець почав писати нарис «Лист про Київ», адресований А. Бертену, однак він так і залишився незавершеним. починаючи роботу над твором, автор поставив собі за мету написати докладний опис «святого міста Києва» на відміну від оповідей тих авторів, які мандруючи Російською імперією, найбільше уваги приділяли Москві та Санкт-Петербургу. «Побачивши католицький Рим, - писав Бальзак, - я мав палке бажання побачити Рим грецький. Петербург – місто в колисці, вік Москви не перевищує людський, але Київ – це вічне місто Півночі» [90]. Проте, його задум залишився нездійсненим, адже незавершений нарис являє собою нотатки письменника на шляху до «вічного міста». На стиль цього нарису вплинув твір «Десять років вигнання» Ж. де Сталь. У своєму нарисі Бальзак посилається на С. Робера й визнає його досягнення в галузі слов'янської філології та водночас заперечує ідею союзу всіх слов'ян, яку вважає такою ж утопічною, як і пропаганда об'єднання Німеччини. В «Листі про Київ» письменник дискутує з маркізом де Кюстіном, знаменитим автором викривальної книги «Росія 1839 року», якого звинувачує в хибних політичних поглядах. Проте, на противагу де Кюстіну, Бальзак по суті прославляє миколаївські самодержавно-кріпосницькі порядки. Це підривало його авторитет у Франції, де почали поширюватися чутки, нібито Микола I, бажаючи спростувати зміст книги маркіза де Кюстіна за допомоги французького автора, подарував під час відвідин Петербурга (1843) Оноре де Бальзаку значну кількість душ кріпаків [90]. Однак, насправді причини

письменника були дещо іншими. Думка Бальзака про імперську дійсність формувалися під впливом сімейства Ганських, в котрому панував культ Миколи I. З іншого боку, Бальзак розраховував завоювати прихильність царя, тому що від його рішень залежали стосунки французького письменника і російської підданої, і зокрема, отримання дозволу повернутися в Україну та одружитися з Ганською.

У зв'язку з революційними подіями 1848 р. у Франції в'їзд французів до Росії було обмежено. У липні 1848 р. Бальзак надіслав листа на ім'я генерал-ад'ютанта графа О.Ф. Орлова, в котрому просив дозволу повернутися до Києва. Метою другого візиту до України письменник назвав прибуття до Одеси колекції комах: «На сьогодні я бажав би повернутися до Росії, до друзів, яких мені пощастило там знайти, не тільки заради відпочинку і спокою, якого немає в Європі за виключенням Вашої Імперії та Англії, але і для того, щоби бути присутнім при вивантаженні та розпакуванні колекції комах» [21]. Вона повинна була прибути з Марселя до з призначенням для зоологічного кабінету ентомолога графа Г. Мнішка, у маєтку де Бальзак жив кілька місяців під час своєї першої поїздки до України. Вказане зібрання комах називалося «колекція Дюпон» і вміщало в собі 23 тис. екземплярів [там само]. За час попереднього візиту Бальза до України за ним, з боку карально-адміністративних органів, «нічого ганебного помічено не було», і міністр освіти граф С.С. Уваров зазначив, що письменник займався лише літературою й немає зацікавлення в політиці. Імператор дозволив в'їзд митця до України, тільки за умови ретельного нагляду за його способом життя, зв'язками в суспільстві та повсякденними заняттями [там само]. Пізніше Бальзак надіслав графу Орлову листа з подякою за дозвіл і, передав, через французького посла маркіза де Кастельбажак, а до Парижа документи про одруження з Ганською [там само].

Першопричини апологетичного відношення Бальзака до бюрократичного режиму Миколи I варто шукати у світогляді митця, його політичних переконаннях, які були сформовані задовго до приїзду в Україну.

Письменник був монархістом та прибічником абсолютизму – сильної влади, яка повинна стояти на сторожі порядку у суспільстві. «Я віддаю перевагу правлінню однієї людини над владою натовпу, - писав він, - адже відчуваю, що ніколи не зміг би ні знайти спільної мови з народом, ні його привабити, і ті, хто спробував це зробити, почуваються дуже погано; водночас я самонадіяно думаю, що зможу порозумітися з однією людиною, навіть якщо це найбільший деспот» [90]. Звідси і бере початок захоплення Бальзака державним ладом у Російській Імперії, котрий він вважав більш життєздатним, ніж у Франції послабленій безперервними соціальними потрясіннями. Голову помилку своїх попередників Бальзак вбачав у тому, що висміюючи російські порядки та оцінюючи їх згідно західним міркам, вони так і не змогли пізнати азійську суть цієї країни та дати їй об'єктивну оцінку [там само, с.507]. У вступі до «Листа про Київ» письменник закликав своїх колег до серйозного вивчення Російської імперії та наголошував, що Наполеон розглядав її як загрозу для Європи. Силу Російської імперії Оноре де Бальзак бачив в особливості національного характеру її громадян – вони здатні підкорятися владі, відкидаючи свої власні інтереси, схильні самопожертви, завдяки чому цей народ, на думку письменника, найкраще у світі організований для війн і «...якщо пізніше, у непередбачуваний час, Російська імперія завоює весь світ, вона завдячуватиме цим своєму духу покори» [там само, с. 529]. Остерігаючи за своїми співвітчизниками, Бальзак наголошував, що причини занепаду польської держави, її поглиненні Російською імперією полягають у тому, що кожен поляк прагне керувати, не бажаючи підкорюватись.

З огляду на переконаність Бальзака в перевагах поміщицького землеволодіння зрозумілими стають і його думки, викладені в «Листі про Київ», щодо кріпосного права. Він був упевнений, що скасування кріпацтва матиме негативні наслідки та призведе до дезорганізації імперії, що була заснована на покорі. Письменник говорив, що знадобляться сотні років, аби просвітити кріпаків, які свободу розуміють як можливість не працювати й

безборонно пиячити. Він зазначав, що заможні селяни, які мають господарство й накопичують капітал, є винятком зі свого класу, більшість якого становлять кріпаки. Бальзаку здавалося, що життя останніх є ситим і безтурботним: український кріпак має власний будиночок, земельну частку розміром у двадцять французьких арпанів, та який за три дні на тиждень відпрацьовує панщину і сплачує малі податки; однак натомість пан дбає про своїх селян, забезпечує їх провізією у роки неврожаю. Зрештою становище кріпаків в Україні здавалося автору набагато кращим, ніж життя найманих робітників у Франції: «Всюди я бачив групи селян і селянок, які йшли на роботу й поверталися звідти дуже весело, безтурботною ходою та майже всі – співаючи» [там само, с.533].

У листах до своїх родичів та друзів Бальзак часто висловлював своє захоплення українським народом. Він писав, що відкрив в Україні 77 способів приготувати хліб, любив слухати пісні у виконанні кріпосного скрипаля Мусія. Митець був також вражений талантом сільського коваля з маєтку Ганських, що у Верхівні та писав до французького скульптора Лоран-Жана: «У нас тут є людина, котра виробляє з заліза чудові речі. Якщо ти вишлеш мені малюнок кубка, навіть найскладніший, він зуміє його викувати з заліза або срібла. Це Бенвенуто Челліні, який виріс серед України, неначе гриб. Добре було б, якби ти додав до малюнка кілька гарних гравюр; я поверну тобі з вдячністю гроші. Якщо все це ти мені перешлеш, ми допоможемо великому, гідному поваги художнику, надавши йому моделі» [41, с.190].

Винятковий інтерес викликає вміщений у нарисі, що вище згадувався, опис єврейських громад в Україні: Бальзак описав свої враження від побуту, національного вбрання прикрас, професійних занять, релігійних звичаїв, які спостерігав в українських євреїв.

Бальзак, на відміну від сучасних йому французьких письменників, розглядав Україну як нерозривну частину Російської імперії. Серед небагатьох рядків нарису, присвячених саме Києву, знаходяться наступні

характеристики: «Столиця України Київ – святе місто Росії, колишня метрополія, татарський і російський Рим, старший за Москву, резиденція російських царів за тих часів, коли ті царі залежали від великих орд...» [90, с. 508].

Під час свого другого візиту до України, взимку 1850 р., київський губернатор І.І. Фундуклей, виконуючи секретний нагляд за діяльністю письменника, організував на честь Бальзака прийом. Останній був особисто знайомий з київським губернатором, генерал-губернатором Південно-Західного краю Д.Г. Бібіковим, мав добрі стосунки з археологом М.В. Юзефовичем, доповідна записка котрого спровокувала видання 1876 р. Емського акту, що був спрямований на придушення української культури та літератури. Юзефович подарував Бальзаку літографії з краєвидами Києва (автори альбому – Лауфер та Сажин, друг Шевченка по Академії Мистецтв), котрі пізніше прикрашали сходи в його будинку в Парижі. Під час другого приїзду до України у письменника різко погіршився стан здоров'я, у зв'язку з чим він писав до Юзефовича: «На жаль, через хворобу я змушений покинути Київ... Я і кроку не зробив за межі спальні й хоча до останнього моменту сподівався, що знайду сили вийти з дому, але на сьогодні маю змиритися» [21]. У листі до своєї сестри датованим 1849р. літератор зауважив, що подорож до Києва виявилася згубною для його здоров'я.

Перебування в Україні справило величезний вплив на творчу діяльність Бальзака. У маєтку Ганських він працював над драмою «Мачуха» та повістю «Утаємничений» – останнім твором «Людської комедії», в якому блискуче відтворив життя тогочасної Франції. Бальзакознавцями було доведено, що галицьке повстання українських селян у 1846 р. справило вплив на роман «Селяни». На початку 1846 р. він написав Ганській до Рима листа, в якому перебільшував масштаби повстання: «Україна, Поділля й Волинь повстали. Сто одинадцять дворян Галичини вбито селянами, яких вони хотіли втягнути в бунт проти їх суверена, австрійського імператора. Австрійці відступають (Ви це побачите в «Деба»). Повстання охопило одночасно всю колишню

Польщу (пруську, австрійську й російську); це рух комуністичний. Я тремчу за Вашого кузена Леона. Повстанці взяли Підгірськ (Підгірці – маєток Мнішка). Це жахливо. Там не щадять нікого. Священики, жінки, діти, старики – всі повстали» [41, с.192.].

Творчість Тараса Шевченка розвивалась у зв'язку з літературними культурними здобутками Франції. Знання французької дозволило письменникові читати шедеври французької літератури в оригіналі. Інтерес Кобзаря викликали ідеї французьких філософів та письменників XVIII ст. Д. Дідро, Ж.-Л. д'Аламбера, Вольтера, К. Гельвеція, П. Гольбаха, Ж.-Ж. Руссо, Ж. Бюффона, Ф. Кене, А. Тюрго, які брали участь у підготовці та виданні «Енциклопедії, або Тлумачного словника наук, мистецтв і ремесел» (1751 – 80).

Поет товаришував з пропагандистами ідеї французького соціаліста Ш. Фур'є петрашевцями Р. Штрандманом та М.О. Момбеллі. У засланні Шевченко також познайомився з петрашевцем О.М. Плещеевим, котрий пізніше став перекладати його твори російською мовою.

Зв'язки з гуртківцями позначилися на інтересі Кобзаря до творчості французького письменника П.-Ж. Беранже. Очевидно, що Шевченко був знайомий з його поезією. У своїй повісті «Капітанша» (1855) Тарас Шевченко змальовує образ гвардійського офіцера, який зачаровує жінок поезією Беранже: «А до того ще він добре розмовляв французькою, читав напам'ять і навіть співав деякі такі пісні Беранже, що порядний француз посоромиться співати їх у холостій п'яній компанії, а він, молодець, співав їх у муромських вітальнях, і ніжній статі так подобалися ці недвозначні пісні, що їх напам'ять зачували і в тіні бузку, під акомпанемент гітари і солов'я, співали з безбожним сумом. Простодушні, вони і не підозрювали, що вони співали» [82, с.334-335].

Літературна спадщина Кобзаря свідчить про його зацікавленість поезією Беранже в перекладі В. Курочкина. Під час свого перебування в засланні, Тарас Григорович мав доступ до періодичного видання «Бібліотека

для читання», на сторінках котрого були надруковані переклади творів французької літератури. 1 (13) липня 1857 р. Тарас Шевченко написав у своєму щоденнику: «Минулого року отримав тут комендант «Библиотеку для чтения». Бувало хоч переклад Курочкина з Беранже прочитаєш, все-таки легше стане» [84, с.29]. Після публікації Курочкиним перекладів з французької літератури у 1857 р. Шевченко прохав М.М. Лазаревського надіслати йому книжку тих перекладів [85, с.164].

Інтерес українського письменника до поезії Беранже був викликаний творами, в котрих порушувалися гострі проблеми суспільно-політичного характеру. Так, наприклад, твір «Навуходоносор» – гостра сатиру, спрямована проти режиму Реставрації, уособлення Людовика XVIII – на думку Шевченка «прекрасний і влучний вірш». За допомогою звернення до легенди про вавилонського царя Навуходоносора, Беранже зміг розвінчати образ правителя-самодура і його підлабузників, котрі лицемірно звеличували царя, перетвореного на бика, як світоч мудрості. Поезія, котра за допомогою алегорії та історичних паралелей осміює самодержавство, звучала в Російській імперії періоду правління Миколи I особливо гостро та актуально. Не випадково Тарас Шевченко переписав вірш «Навуходоносор» до власного щоденника [84, с.166-167].

Знайомство Тараса Григоровича петрашевцями посприяло більш глибокому вивченню ним творчості А.-О. Барб'є, талановитого французького сатирика, чиї твори переклав на російську мову гуртківець С. Дуров [3]. У своєму щоденнику Шевченко згадує, як 2 (14) вересня 1857 р. А.А. Сапожніков, на його прохання, читав поезію Анрі-Огюста Барб'є «Собачий бенкет» в перекладі В.Г. Бенедіктова, тоді присутні визнали, що переклад кращий за оригінал [84, с.83-84.]. Відвідуючи наступного року Бенедіктова, Тарас Григорович просив його продекламувати уривки «Собачого бенкету» та упевнився, що він насправді є автором перекладу [там само, с.167.].

У вересні 1857 р. Шевченко переписав до свого щоденника «Собачий бенкет» [там само, с.94-98]. Кобзаря вразив образ Свободи створений в

поезії, він надихнув Е. Делакура створити картину «Свобода на барикадах» (1830). В інтерпретації Барб'є, Свобода – це ідеал простих людей з передмістя Парижа: природна, вихована важкою працею, боса та напівгола жінка. Шевченко глибоко розчулився таким величним, сильним та гордим образом, що протиставляється ніжним аристократкам.

Тарас Григорович досліджував творчість Ф. де Саліньяк де Ламот-Фенелона, котрий був вихователем герцога Бургундського, онука Людовика XIV. На творчість українського поета вплинув роман «Пригоди Телемака» (1699), котрий Фенелон написав для свого вихованця та за котрий автор потрапив у заслання. Літературну форму було запозичено з «Одіссеї» Гомера. «Пригоди Телемака» - це роздум про розумний та правильно вибулований державний устрій. Головний герой роману у пошуках свого батька мандрує до різних країн. За час своєї подорожі вихователь описує та характеризує різноманітні форми державності, викриває деспотизм, завойовницькі війни, релігійну нетерпимість. Ім'я наставника Ментора, що мудро описує побачені форми, Шевченко пізніше включив до своєї повісті «Музикант» [82, с.195-252]. Улітку 1856р. в Новопетровському укріпленні Тарас Григорович створив малюнок, котрий назвав «Телемак на острові Каліпсо», на ньому зображується Телемак, котрий у пошуках свого батька опинився на острові німфи Каліпсо.

Познайомившись через російську періодичну літературу з творчістю Ф. Рене-де-Шатобріана та його «Замогильними записками», Тарас Григорович не погодився із твердженням французького письменника про те, що щастя дорогою ціною це погане щастя. «Я був більш нещасним, ніж флорентійський вигнанець, проте тепер я щасливіший за найщасливішого з людей. І виходить, що істинне щастя не таке дешево, як думає Шевальє де Шатобріан» [85, с.125].

Соціальний роман Е. Сю «Паризькі таємниці», зі своїм реалістичним змалювання життя паризької бідноти, розбійників, в'язнів також був прочитаний Тарасом Шевченком. У Російській імперії французькому

літератору вдалося завоювати славу завдяки своїм пригодницьким повістям і романам («Плік і Плок», «Атар Гюль», «Кукарача» та ін.), в яких відтворюється атмосфера небезпечних морських подорожей. Тарас Григорович критично оцінив твори Сю, порівнявши французького автора з поганим художником, котрий було взявся намалювати тіло не знаючи анатомію і освітлює його лише наполовину, щоб приховати своє незнання [85].

Особливо популярними серед молоді першої половини ХІХ ст. були історико-пригодницькі твори О. Дюма. У своїй повісті «Близнюки» Шевченко розкритикував російських письменників, які хотіли претендувати на роль письменників, намагаючись бездарно скопіювати стиль французького письменника [83, с.7-115].

В галузі образотворчого мистецтва на творчість Шевченка вплинули видатні представники французького класицизму Ж.-Л. Давід, Н. Пуссен, Лоррен. У літературних творах Кобзаря згадуються французькі художники А.А. Монферран, П.-Л. Гревідон, П. Деларош, Ж.-Б. Грез, О. Верн, Ж. Гюден, Ш. Штейбен та композитори Д. Мейербер й Д. Обер.

У ХVІІІ ст. у Західній Європі виникає новий напрям - сентименталізм, у творчості його представників переважало зображення повсякденного життя та внутрішнього, емоційного стану людини, звеличували природу, чуттєвість. Класичним зразком символізму є роман «Нова Елоїза» Жан-Жака Руссо [57]. Вплив символізму знаходимо у творах українського письменника Івана Котляревського «Наталка Полтавка», «Енеїда», однак найбільший розвиток він отримав у творах Григорія Квітки-Основ'яненка «Сердешна Оксана», «Щира любов», «Маруся». Безсумнівним є факт впливу творчої манери А.-Р. Лесажа на «Походження Столбикова» Г. Квітки-Основ'яненка.

У період між другою половиною ХІХ та початком ХХ ст., Україна проживала часи важкого випробування для культурного та мовного розвитку, вона була цілком для репресивної політики уряду Російської імперії. Згідно з Валуєвським циркуляром, затвердженим 1863 р. було заборонено друкувати

на українській мові навчальні посібники, твори релігійного характеру. За Емським указом, що діяв з 1876 р. до 1905 р., було заборонено ввозити до Росії українські книжки, видавати оригінальні твори і переклади, публікувати музичні ноти, представляти театральні вистави, викладати у школах українською мовою.

Так, українське друковане слово було заборонено за національними принципами, а франкомовні видання – за їх філософські, суспільні, політичні, естетичні поняття, які не поєднувалися із розуміннями офіційної ідеології Російської імперії. Документи, котрі зберігаються в ЦДІАК України (Центральний державний історичний архів України), вміщують в собі важливі дані щодо контролю державною владою Російської імперії видання та поширення західноєвропейських творів, періодичних видань, що полягав в обмеженні впливу «шкідливих» суспільних, політичних ідей, естетичних, моральних та етичних принципів. До цензурного комітету в Києві постійно надходили вказівки від міністерств освіти та внутрішніх справ щодо більш пильного нагляду за французькомовними друкованими виданнями. За ініціативи імператора Олександра II у 1862 р. під заборону потрапив роман «Знедолені», один з найкращих в творчому доробку В. Гюго як той, що несе в собі «найшкідливіше спрямування» [21]. У 1896 році окремий цензор, що займався внутрішньою цензурою у місті Києві, отримав завдання від Санкт-Петербурзького цензурного комітету протидіяти публікації та поширенню «Історії молодшого учителя» Еркмана-Шатріана та ряду оповідань Гі де Мопассана [там само]. Твори Е. Золя також потрапили під цензурні утиски: 1887 р. вийшла заборона на друкування перекладів роману «Земля» російською мовою, з поміткою на його «надзвичайний цинізм» [там само], а 1903 р. було заборонено «...як в окремих виданнях, так і у вигляді фейлетонів, журнальних і газетних статей» [там само] роман «Істина», як такий, що пов'язувався з ідеями утопічного соціалізму. Головне управління у справах друку в Російській імперії мало на меті здійснювати боротьбу з французькими засобами інформації як інструментами впливу на

загальносуспільну свідомість. Для того що б отримати право на передплату у 1881 р. газети «Le Figaro» без цензурного перегляду граф В.О. Бобринський, який проживав у м. Сміла, змушений був отримати спеціальний дозвіл Окремого московського цензора з іноземної цензури [там само]. 1888 р. під заборону ввезення до Російської імперії потрапили газети «La France» та «La Cocarde», 1893 р. – паризький журнал «L'Initiation», 1895 – журнал «Le devenir social», 1896 – журнали «Gaudriole», «La Plume», «Don Juan», «Mémoires d'une Ex Palladiste (Miss Diana Vaughan), «Fin du siècle», «Le Grelot», Publication Mensuelle».

У реєстраційних книгах Київського окремого цензора знаходяться відомості про нагляд за змістом творів Е. Золя, В. Гюго, Ж.-Ж. Руссо, Г. де Мопассана, Ж.-Б. Мольєра та ін. [там само].

У час тотального цензурного нагляду єдиним можливим засобом для повідомлення громадськості філософських та суспільно-політичних західноєвропейських виявлялось нелегальне розповсюдження забороненої літератури. Ретельному оглядалися багаж, книжки французьких підданих, які намагалися в'їхати до Російської імперії [там само].

Однією із особистостей, що сприяла поширенню впливу французької літератури та культури в Україні є постать Марко Вовчок. Її діяльність тісно пов'язувалась з літературним розвитком Франції у другій половині XIX – на початку XX ст. У 1860 – 1867 рр. письменниця мешкала у Парижі та згодом досить часто відвідувала це місто. За допомогою І. Тургенєва Марко Вовчок вдалося налагодити співробітництво з одним із редакторів періодичного журналу «Magazine d'éducation et de récréation» П'єром-Жюлем Етцелем (літературний псевдонім – П.-Ж. Сталь). Письменниця активно брала участь у редагуванні та видавництві журналу. Марко стала його постійним автором, публікуючи низку власноруч написаних оригінальних творів та перекладів слов'янських народних казок на французьку мову: «Злючка-Колючка і добра Троянда», «Мандрівка на крижині», «Мелася», «Панянка я», «Сестричка». М.Вовчок написала повість «Слизький шлях» у співавторстві з Етцелем, в ній

зображуються загальні педагогічні, моральні, етичні положення та уявлення французів. Одну із своїх найвідоміших повістей «Маруся» Марко Вовчок написала в Парижі, а автором її перекладу на французьку мову став Етцель. Повість отримала загальне визнання у Франції, що підсилювало її вплив на виховання патріотизму у французької молоді. Образ дівчини-героїні, яка доблесно захищала Україну, став особливо близьким французькому суспільству після анексії Німеччиною Ельзасу, Сх. Лотарінгії, фортеці Мец, внаслідок поразки Франції у франко-пруській війні.

Дослідження творчого доробку видатного французького митця Проспера Меріме та його інтересу до творчої діяльності української письменниці Марка Вовчка відображає важливе місце культурних надбань українського народу у його творчості. Меріме познайомився з «Народними оповіданнями» - перлиною української прози ХІХ ст. – завдяки їх перекладів на російську мову, що виконав Тургенєв. Письменник декламував перед світською французькою публікою поему «Козачка» – твір, який реалістично відображає важку долю жінки-кріпачки.

Перекладацька діяльність Марко Вовчок, котра спрямовувалась на відтворення, через засоби російської мови, стилів, образів, ідей, що створювалися французькими письменниками має важливе значення з боку популяризації культурних цінностей. Письменниця перекладала Г. Мало «Пригоди Ромена Кельбрі»; Еркмана-Шатріана «Історія одного селянина»; В. Гюго «Людина, що сміється»; Андре Лео «Обурливий шлюб» тощо.

У 1871 – 1872 рр. Марко займалася виданням у Петербурзі журналу «Переклади кращих іноземних письменників» та розміщала у додатку «Дитячий відділ» переклади казок Етцеля, виконані власне нею, «Спогади старої ворони», «Історія зайця, його приватного, громадського та політичного життя», «Історія осла» та ін. [там само, с.49].

Марко Вовчок першою отримала право перекласти на російську мову Жюль Верна, класика французької наукової фантастики. Вона переклала такі твори: «Пригода Гаттераса», «Діти капітана Гранта», «80000 верст під

хвилями», «Подорож до країни хутр», «Подорож навкруг світу за 80 днів», «Від Землі до Місяця», «Доктор Окс», «Навколо Місяця», «Пригода трьох росіян і трьох англійців», «Місто, що плаває», «На морі Ченслер», «Подорож до центру Землі», «Таємничий острів», «Повісті та оповідання», «П'ятнадцятилітній капітан».

Особливого значення Марко Вовчок надала ознайомленню суспільства з останніми здобутками науки та техніки, так не випадковим здається її зацікавлення творчістю Ж.Верна, котрий передбачив у свої романах майбутні винаходи. Авторка з особливою відповідальністю відносилась до своїх перекладів, про це свідчить лист від 1878 р. до керівника літературного відділу «Руської газети» М.О. Александрова, в котрому висловлюються обурення пов'язані з друкарськими помилками в опублікованому тексті роману «Пригоди юного капітана»: «Будьте ласкаві, вельмишановний Миколаю Олександровичу, подбайте, щоб не спотворювали перекладу й друкували так, як у зошиті» [11, с.150].

І.С. Нечуй-Левицький зацікавився французької літературою у період свого навчання в Київській духовній семінарії, саме тоді він познайомився з творами Ф.-Р. Шатобріана «Атала», А.-Р. Лесажа «Кривий біс», «Нагчези» та ін. [43, с.14]. У його автобіографії знаходимо згадку: «Приїхавши в семінарію, я почав вчитись французькому язичу. В товаришів попадались ілюстровані французькі романи. Мені показали на контрактах на французький магазин, де їх можна було купити. Я глянув на вікна і вглядів на одній книжці намальованого чорта і купив її: то був «Кривий біс» Лесажа. Я прочитав його і од того часу всі свої гроші, що батько давав на гостинці, тратив на французькі ілюстровані дуже дешеві книжки...» [там само, с.267].

У своїх літературно-критичних статтях І. Нечуй-Левицький часто згадував західноєвропейську культуру, він високо оцінив використані народні мотиви у піснях П.-Ж. Беранже [там само, с.76], а також засудив тиранію і деспотизм у творчості Вольтера та П.-О. К. Бомарше, видатних митців Просвітництва [там само, с.159].

Обговоренню, у загальноєвропейському масштабі, проблеми розвитку української культури та літератури у межах Російської імперії посприяв М.П. Драгоманов. На I Міжнародному літературному конгресі письменників Європи, що проходив у Парижі (1878) під головуванням В. Гюго, Михайло Драгоманов виступив із доповіддю «*La littérature Oukraïnienne proscrite par le gouvernement russe*» («Українська література, проскрибована російським урядом»), яка спрямовувалась проти безчесного Емського акту 1876 р. Таким способом автор намагався привернути увагу учасників конгресу до складної ситуації, «...в якій опинились письменники одного народу, представники однієї літератури, котра покликана здійснювати свою місію в розвитку європейської цивілізації» [19].

За часів заборони російським урядом друкованого українського слова письменники Східної України були вимушені надсилати свої перекладацькі роботи для друкування у періодичних виданнях Західної України. У цій справі важливу роль відіграв Іван Франко, котрий працював на перекладами творів А. Доде «Спомини шефа кабінету», Е. Золя «Напад на млин», А. Франса «Кренкебіль», символістів П. Верлена, Ж. Мореаса, Ж. Роденбаха поезіями В. Гюго, та ін. [78]. Франко високо підняв в українській літературі перекладознавчі стандарти.

Найбільш виразною ознакою європейської літератури ХІХ ст. Іван Франко вважав здатність згладжувати державні та етнічні кордони, розширювати творчі обрії [79]. Переклади творів із зарубіжних літератур на його думку є важливим чинником поступу вітчизняної культури, однією з засад її власного розвитку [80].

Леся Українка також досліджувала особливості французької літературно-мистецької думки й суспільно-політичного життя. У своїй статті «Голос однієї російської ув'язненої» Українка гостро картає французьких митців, які вітали Миколу II під час його візиту до Парижа у 1896 р. Вона вважала, що вони зраджують демократичним ідеалам своєї Батьківщини, відмічаючи: «Добрі французи, заведіть нашого царя подалі від цього міста

привидів (Парижа) до Шалону, до Тріанону, все однаково куди, але подалі, бо тут у кімнатах Антуанетти і Людовіка кошмари можуть порушити його відпочинок після такого тріумфу, після таких жертв, що устинали дорогу його колісниці Цезаря, яка проїздила по мертвих. Чи даремно після вашої сполошної Марсельєзи співано найсумніший приспів: «Боже царя храни!»» [74].

У своїй критичній статті «Два напрямлення в новітній італійській літературі» Українка проаналізувала творчість італійських письменників д'Аннунціо та Ади Негрі, порівнюючи їх з творами О. Барб'є, В. Гюго, Ш. Бодлера, Стендаля, П. Верлена, Едмонда та Жюля Гонкурів, О. Бальзака. [там само].

Дослідка «Нові перспективи та старі тіні («Нова жінка» західноєвропейської беллетристики)» присвячується порівняльному дослідженню проблеми фемінізму у англійській, німецькій, норвезькій французькій, літературах. Проаналізувавши творчість Р. Де-Гурмона, Ж.-Б. Мольєра, Вольтера, Ж.- Ж. Руссо, Ж.-П. Беранже, П.-О. К. Бомарше, Жорж Санд, О. Дюма-сина, А. Мюссе, П. Бурже, Г. де Мопассана, Г. Флобера, Ж. Леметр, Е.-М. Прево, П. Маргеріт, Роні, автор зробила висновок, що серед літератур про «нову» жінку у країнах Західної Європи, французька література, за рівнем постановки актуальних питань та всебічністю їх розгляду, відстає від інших, проте «...у Франції жіноче питання особливо наболіло і тому викликає особливу пристрасність тону та захоплення при обговоренні його в літературі, а захоплення, істинне чи навіть штучно зігране, завжди заразливе» [там само].

Завдяки Лесі Українки з французької мови були перекладені вірш В. Гюго «Лагідні поети, співайте!», поему «Сірома», а також оповідання Ж. де Сталь «Життя і філософські думки пінгвіна» [75, с.20]. У листі до матері від 6 (18) серпня 1889 р. О.П. Косач зазначала, що прочитала й намагається перекласти «Pauvres gens» [там само, с.16], а у вересні 1889 р. вона повідомила брата М.П. Косача про те, що вже почала працювати над

перекладом поеми. Літературна спадщина Лесі містить згадки про переклади нею статей М. Верна. Її важкий емоційний стан відображено в листі до І. Франка від 18 лютого (2 березня) 1895 р.: «Прислала б я Вам до «Життя і слова» дещо з віршів, та боюсь, що з них менше користі, ніж з моїх перекладів, через те, певне, ліпше буде, коли я скоріше скінчу переклад Верна. Журить мене все-таки сей переклад Верна, дерев'яний він такий (і переклад, і сам Верн, себто його стиль – протестантський). Певне, друга частина вийде ще гірше, бо я втратила душевну рівновагу, а тут, уже, знаєте, не до стилю» [там само, с.168].

Леся Українка вважала, що українську інтелігенцію потрібно ознайомлювати з творами П.-Ж. Беранже «Король Івето», «Старий капрал», «Пан сенатор», «Моє старе вбрання»; А. Доде «Жак»; Жорж Санд «Компаньйон у подорожі навколо Франції», «Лелія»; В. Гюго «Собор Паризької Богоматері», «Знедолені», «Трудівники моря»; Е. Золя «Гріх абата Муре», «Пастка»; Ж.-Б. Мольєра «Скупий», «Тартюф», «Шлюб поневоли», «Смішні манірниці»; Г. Флобера «Мадам Боварі», «Сентиментальне виховання»; О. Бальзака «Тридцятилітня жінка», «Втрачені ілюзії», «Селяни» П.-О. К. де Бомарше «Трилогія» та ін. [там само, с.22-23].

Різку оцінку дає Леся Українка творчості Г. де Мопассана, на її думку, йому вдалось спотворити основні принципи натуралізму – на пряму в європейській літературі другої половини XIX – початку XX ст., котрий мав за базу філософію позитивізму. «Щодо Мопассана, - зауважувала поетеса, - то над ним, я думаю, не варт собі голови сушити, бо в його творах чиста ідея натуралізму зовсім зіпсувалась і вийшло щось таке, про що не варт і говорити» (1889) [там само, с.21]. Найвідоміший роман П. Бурже «Учень» Українка вважала не вартим перекладу [там само, с.23].

Про те, що на світосприйняття Лесі Українки вплинули ідеї та цінності, притаманні французькій літературі, свідчить використання Українкою афоризмів А. де Ламартіна, В.Гюго та ін. У листі до О.С. Маковея, написаному у 1893 р., критично оцінивши власну творчість, Л. Українка

зауважила: «Мені дуже подобається вираз В. Гюго «Corriger un oeuvre par un autre» (Виправляти один твір іншим), отже, може, колись напишу щось кращого, ніж «Жаль», і тим його поправлю» [там само, с.101].

М.П. Старицький зосереджував свою увагу на перекладах творів В. Гюго [66, с.266-268]. Його дід З.О. Лисенко, добре володів французькою мовою та мав багату бібліотеку, з дитинства він допомагав онукові проявити інтерес до західноєвропейської літератури, особливо до творів Вольтера та Ж.-Ж. Руссо. Французька література сприяла на поетичну манеру В.І. Самійленка, який перекладав ямби О. Барб'є, вірші П.-Ж. Беранже «Цар горох», «Пташки», «Сенатор», а також новели А. Франса, п'єси Ж.-Б. Мольєра та П.-О.-К. де Бомарше. Український письменник високо цінував твори П. Лашамбоді за їх демократизм, гуманістичну спрямованість і зробив талановиті переклади його байок «Метелик і капуста», «Дим від кадила й дим від кузні», «Школяр і різки», «Ліхтар», «Господар і віл» [59].

За свідченнями канцелярських документів попечителя Київського навчального округу, Київського тимчасового комітету у справах друку та київського, подільського і волинського генерал-губернатора, навіть не дивлячись на цензуру, твори культури Західної Європи потрапляли у руки українських читачів. Так, у 1860 р. француз Е. де Мірекур читав у Києві 12 лекцій присвячених історії французької літератури. Пізніше було налагоджено співробітництво між Паризькою школою живих східних мов та Історико-філологічним товариством у місті Харків, у 1893р. французька друкарня «Nachette» надала педагогічному відділенню історико-філологічного відділення колекцію підручників.

Знайомству українців з культурним життям Франції посприяла суспільна діяльність Київського товариства поширення французької мови, під керівництвом А.О. Наліса. Саме завдяки старанням Наліса у 1910 р. в Києві вперше було організовано та представлено спектаклі на французькій мові.

М.З. Пейтраль, котра займалась приватним викладанням, 1903 р. ініціювала видання у Києві французькомовного тижневика «Français-Russe», в ньому мали бути надруковані оголошення, різноманітні матеріали, в тому числі і методичні, що використовувалися для вивчення французької мови, а також оповідання та повісті, вірші, анекдоти, кулінарні рецепти, науково-популярні статті, музичні новини та ін. Проте, Головне управління у справах друку відхилило ініціацію, та не надало викладачці дозволу на створення періодики, посилаючись на недостатній рівень освіти, відсутність необхідної суми коштів, незнання російської мови.

Однак можна говорити і про належний рівень знання жителями Києва західноєвропейських мов. Про це говорить попит на французькомовні видання, так у 1913 р. на Україні виходив друком журнал «Огляд виставки 1913 р.» на російській, французькій та німецькій мовах.

Зв'язки з Францією справили вагомий вплив на культурне життя України ХІХ – початку ХХ ст., сприяючи залученню українського письменства до загальноєвропейського літературного процесу. Їх провідною формою були художні переклади та переспіви, що посідали чільне місце у творчому становленні вітчизняних митців, які адаптували шедеври світової літератури відповідно до ідейних запитів, естетичних смаків українського читача. Перекладацька діяльність вітчизняних літераторів сприяла посиленню взаємовпливів французької та української культур, поповненню ресурсів національної літератури на етапі її становлення. Позитивним наслідком впливу французької культури стало збагачення вітчизняного мистецтва слова новими жанрами, творчими методами, стилями, художніми засобами, тематичними напрямками. Творчість Ж.-Б. Мольєра, Вольтєра, П.-О. Бомарше, П.-Ж. Беранже, О. Бальзака, В. Гюґо, О. Барб'є, Жорж Санд, Г. Флобера, Г. де Мопассана та ін. стала предметом літературно-критичної думки України, що відіграла важливу роль у справі дослідження, оцінки та популяризації французької культури.

Висновки до першого розділу

Підводячи підсумки можна сказати, що:

1. процес перекладу тексту з однієї мови на іншу має багатообразний і неоднозначний характер, пов'язаний з безліччю компонентів, що входять до його складу і саме багатомірністю цього процесу зумовлені розбіжності у визначеннях, які даються різними авторами і відображають його різні сторони;
2. в сучасному перекладознавстві існує декілька моделей перекладу, що передбачають можливість здійснювати процес перекладу різними способами;
3. переклад художнього тексту має переважно інтепретативний характер, причому множинність інтерпретацій одного тексту обумовлена неуявленням в дійсності референтної ситуації, що співвідноситься з текстом і різними емоційними ставленнями до описуваної ситуації перекладача і автора;
4. існує два основні типи віршових перекладів: перебудовуючий (зміст, форму) і відтворюючий зміст і форму з можливою повнотою і точністю. Задачею перекладача є встановлення функціональної еквівалентності між структурами оригіналу та перекладу, відтворення в перекладі єдності форми і змісту, донесення до читача найтонших нюансів творчої думки автора, створених ним образів і думок;
5. французько-українські літературні відносини залишаються актуальною проблемою в наукових дослідженнях. Літературні зв'язки сприяли залученню українських митців слова до загальноєвропейського літературного процесу, де їх основним напрямком роботи були переклади та переспіви. Перекладацька діяльність багатьох українських літературних діячів допомагала становленню вітчизняної літератури, в першу чергу, під впливом французької літератури.

РОЗДІЛ 2. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ: КОНТЕКСТ РЕЦЕПЦІЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УКРАЇНІ

2.1. Історія французької україніки в наукових дослідженнях

Багатовікова історія українсько-французьких відносин починається з епохи Середньовіччя, коли були встановлені династичні, політичні, економічні, культурні зв'язки між Францією і Київською Руссю. Вже з часів Великого князівства Литовського на українській землі існували помітні західні впливи. Поступове посилення впливу Московської держави на Україну та обмеження суверенітету Гетьманської держави призвело до повної ліквідації її автономії та зруйнування Запорозької Січі. В той же час, Франція залишалася лідируючою у світі країною, продовжуючи досить сильно впливати як на політичні процеси, так і на розвиток літератури, науки, освіти, мистецтва в Європі.

Історіографія українсько-французьких відносин налічує значну кількість праць. У XIX ст. одним із перших звернувся до цієї теми літературознавець В.П. Горленко, який у своїй розвідці «Україна в зображеннях французів» (1898) дослідив французьку україніку починаючи з XVII ст. Відмітивши, що західні європейські видання переповнені хибною інформацією про Україну, так званими «курйозами». Автор також відмітив, що французькій літературі XIX ст. притаманна тенденція дотримуватися меж наукових розробок української теми [17].

З початку XX ст. історія відносин України та Західної Європи найбільш активно досліджувалась вченими-емігрантами, найбільше вона була пов'язана з діяльністю дослідника І. Борщака, який розкрив широке коло проблем, спільних як для історії Франції так і України в XVII-XX ст. Значення українсько-французьких відносин дослідник описав в одному із своїх перших досліджень – «Ідея Соборної України в Європі в минулому»

(1923). Опираючись на французькі та західноєвропейські джерела XVI-XX ст., І. Борщак доводить, що ідея незалежності України «від Чорного моря до Львова» завжди була невід'ємною частиною суспільної свідомості народів Європи [5].

Продовження українознавчих дослідок у Франції знаходимо у працях А. Жуковського. На V Міжнародній французько-українській конференції «Українські козаки. Історична роль, літературні та мистецькі інтерпретації» (Париж, 1991) вчений презентував огляд французької україніки XVI – XIX ст. [93]. У праці «Франція та Україна», виданій спільно з А. Зленком, увагу зосереджено на українсько-французьких відносинах починаючи від Середньовіччя та до кінця XX ст., на основних етапах історії української еміграції у Франції. Втім, автори скоротили перелік французів, котрі залишили слід у культурі України, залишивши лише постаті Д. де Рішельє, Г.-Л. Боплана, Д.-П. де ля Фліза та О. Ланжерона.

Збагаченням історіографії українсько-французьких відносин стало також укладення за участю А. Жуковського, В. Манжолі, А. Зленка та ін. видання під назвою «Україна і Франція: нариси багатівікової історії відносин». У ньому значну увагу відведено становленню та розвитку відносин між країнами після проголошення державної незалежності України в 1991 р.

Українсько-французькі відносини з часів Київської Русі до XX ст. знайшли також віддзеркалення в праці Д.С. Наливайка під назвою «Спільність і своєрідність. Українська література в контексті європейського літературного процесу» [41].

Результатом розробок у галузі порівняльного літературознавства є багатотомне видання «Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті» (1987) [76]. У третьому томі знаходиться розділ «Українсько-французькі літературні взаємини» (В.І. Пащенко та Г.М. Рягузова), який висвітлює широкий пласт подій історії культури XIX-XX ст.,

та виокремлює роль французької літератури у становленні української національної самосвідомості.

Також, у рамках літературознавчих студій, В.Г. Матвіїшином було видано монографію присвячену співробітництву у ХІХ – на початку ХХ ст. майстрів художнього слова Франції та України. У ній проаналізовано та відображено діяльність вітчизняних письменників, учених, мислителів у популяризації творів французького письменства в Україні [36].

Як бачимо, Франція завжди справляла величезний вплив на життя та свідомість українського народу. Зупинимося детальніше на рецепції французької літератури в Україні.

Впродовж кінця ХVІІІ – поч. ХХ ст. творчість французьких літераторів, філософів, педагогів впливала на різні сфери духовного життя українців. Просвітництво, яке набуло загальноєвропейського масштабу у ХVІІІ ст., також позначилося на розвитку української літератури. Притаманна ідеології Просвітництва віра в неосяжні потенції розуму та людської природи знайшла своє відображення у світосприйнятті майстрів українського художнього слова.

З педагогічними поглядами Ж.-Ж. Руссо, автора знаменитого роману-трактату «Еміль, або Про виховання» [99] щодо природовідповідного та вільного виховання перекликається ідеологічний зміст притчі Г.Сковороди «Благодарный Эродий»: «Яблони не учи родить яблока: уже сама натура её научила. // Огради только её от свиней, отрежь волчцы, очисти гусень, отврати устремляющуюся на корень её урыну и протчая. Учитель и врач – несть врач и учитель, а только служитель природы, единственныя и истинныя и врачебницы, и учительницы. Буде кто чего хочет научиться, к сему подобает ему родиться» [63, с.99-118]. Григорій Сковорода був переконаний в тому, що кожна людина наділена від природи невичерпним творчим потенціалом, а місією вчителя є вчасно виявити здібності учня та створити сприятливі умови для їх розвитку. Гарантією успішного виховання та навчання є підпорядкованість навчального процесу природі учнів.

Очевидно, що педагогічні погляди Г.Сковороди щодо «сродності» навчання та виховання пов'язувались з теорією природного права, яка була поширена у Західній Європі XVII – XVIII ст.

Г.Сковороди відхилив ідею Гельвеція про вроджену рівність людських розумових здібностей [16]. Однак, на думку українського філософа, у світі немає нічого безглуздішого ніж «рівна рівність», і сама людська природа передбачає «нерівну рівність» [64, с.435]. Проблема взаємовідношення природних здібностей і професії людини є основною в системі педагогічних поглядів Г.Сковороди. Вирішальною умовою злагодженого розвитку особистості, втілення її творчого потенціалу є заняття за покликанням («за сродністю»). Людина, котра в гонитві за багатством, славою, владою береться за професію, невідповідну її здібностям, вимушена страждати та руйнує те суспільство, в котрому живе: «Естли математик, медик или архитектор щаслив, конечно, щастіе тое зависит от природы, родившія его к тому. А без его он бедная и смешная тварь. С богом святым низкое возводится, а без его низводится и высокое. Щастіе наше внутрь нас... пускай никто не ожидает щастія ни от высоких наук, ни от почтенных должностей, ни от изобилия.... Нет его нигде. Оно зависит от сердца, сердце от мира, мир от званія, званіе от бога» [там само, с. 439].

Вивчення спадщини Г.Сковороди показує його інтерес до французької літератури XVIII ст. В листі до свого учня М.Ковалинського (1763 р.) Григорій Савич писав про виконаний невідомим автором переспів «Жилбласових блукань» [64, с. 317-318]. Мова йде про роман «Історія Жіль Бласа із Сантільяни» (1715 – 1735)написаний Аленом-Рене Лесажа, де у сатиричному світлі зображено життя аристократії Франції [33; 34].

Під впливом творчості Жан-Жака Руссо, випускник Київської Академії, Я.П. Козельський, український філософ-гуманіст, просвітник, перекладач, перейнявся ідеєю «природного стану» людини та теорією суспільного договору. Проте Я.Козельський убачав в переході людства від стану природного до стану громадянського явище позитивним, що і ознаменувало

собою перехід примітивної тварини в людину. Український мислитель вважав, що тільки в цивілізованому суспільстві забезпечуються права людини на свободу, адже в природі вони завжди порушуються через фізичну, інтелектуальну перевагу одних над іншими.

Причини соціальних проблем, на думку Козельського, полягають у невідповідності законодавства до природи людини. Згідно з виробленою французькими просвітниками теорією природних прав, найбільшим злом у суспільстві Яків Павлович рахував величезний розрив між багатством та бідністю, де одні члени суспільства панують у розкоші, а інші вмирають від голоду.

Український літератор П.П. Білецький-Носенко мав ідеї, щодо проблем виховання молодого покоління, які перекликалися з ідеями Ж.-Ж. Руссо. Наприкінці 90-х рр. XVIII ст., коли він завершив військову службу, П.П. Білецький-Носенко починає працювати, в якості наглядача в Прилуцькому малому народному училищі, яке в 1812 р. було реорганізовано в повітове. В той же час письменник створює приватний пансіон, в якому використовувалася ідея Руссо щодо природовідповідності виховання: основне завдання навчального процесу полягало в розкритті та сприянні вільному розвитку вроджених здібностей учнів. Пансіон був демократичним закладом, тож тілесні покарання були виключені. Літературна діяльність Павла Павловича позначена перекладами роману «Родина фон-Гальден» А. Лафонтена та поезії «Ода на щастя» Ж.-Ж. Руссо [6].

Французькі філософські та суспільно-політичні думки дають поштовх до розвитку творчості українського просвітника Г.С. Винського. Під час свого заслання Г.С. Винський підтримував відносини з нелегальною організацією «Оренбурзьким таємним товариством», вона була відгалуженням декабристського руху [10]. Винський добре знав творчість Вольтера, Ж.-Ж. Руссо, Л.-С. Мерсьє, Ж.-Л.-Л. де Бюффона, перекладаючи їх твори він популяризував ідеї французьких просвітників. Григорій Степанович був лібералом, вольтер'янцем, а філософи вісімнадцятого

століття це його божества, такі спогади були у С.Т. Аксакова щодо Вінського.

Поширенню ідей західноєвропейського Просвітництва в Україні сприяв поміщик Сумського повіту Харківської губернії О.О. Паліцин, який вів активну громадсько-культурну діяльність і був представником славнозвісного дворянського роду. Засновник Харківського університету В.Н. Каразін оцінював роль О.О. Паліцина у справі європеїзації архітектурного обличчя Слобожанщини, та зауважував: «Здебільшого йому ми завдячуємо початками європейського побуту в Україні» [24, с.605-606; 37, с.44-45]. Про те, що ідеї Руссо вплинули на естетичні цінності Паліцина свідчить тяжіння архітектурних форм до природної асиметрії, вони були втілені в спорудах, які він спроектував. Згідно спогадів В.І. Ярославського, його вчитель О.О. Паліцин розробив проект кам'яного дому з флігелем та оранжереєю для маєтку поміщиці П.М. Штеричевої. На верхньому поверсі будинку була облаштована церква для жителів села, а у дворі був закладений великий квітник і фруктовий сад, де за планом Паліцина В.І.Ярославський збудував дзвіницю на кам'яних стовпах у вигляді альтанки [20, с.122-123]. На замовлення панів Надаржинських, у Кам'янці за проектом Олександра Олександровича було споруджено «чудову кам'яну церкву, яку видно, навіть їдучи з Ахтирки до Богодухова» [там само, с.125]. В Старому Мерчику Паліцин побудував кам'яний двоповерховий будинок на високому цоколі, який мав три флігелі – для гостей, дворецького та прислуги. У саду розташовувалися: альтанка, кам'яний манеж, резервуар і ротонда у вигляді двоповерхового круглого храму, цей проект був виконаний для маєтку Р. Шидловського [там само, с.132-133]. Паліцин приймав участь у зведенні великої кам'яної оранжереї в маєтку багатого поміщика М.І. Комбурля (с. Хотень) на території цього маєтку він збудував конюшню та кілька дерев'яних будинків для музикантів, співаків і хатньої прислуги [там само, с.138].

На початку XIX ст. О.О. Паліцин об'єднує навколо себе прихильників західноєвропейської літератури та освіти. Згодом цей гурток в листах сучасників згадується під назвою «Поповська Академія». У своєму листі до О. Воєйкова від 1818 р. (після смерті Паліцина) П. Вяземський писав: «Якщо не їздити до Вольтера у Ферней, то треба їхати в Поповку до Паліцина» [21]. До складу гуртка Олександра Олександровича Паліцина, окрім дружини та дочки входили його найближчі друзі: В.І. Ярославський, М.Ф. Алферов, Є.І. Станевич, М.Г. Ушинський, А.І. Кордашевський, С.М. Байков та ін. Засновник університету в Харкові В.Н. Каразін мав добрі відносини з членами «Поповської Академії». За змістом діяльності та формою організації Академія була близька до масонських лож, тим паче, що серед її членів були «вільні каменярі». Гурток «Поповська Академія» стає місцем популяризації західноєвропейської літератури на Слобожанщині. Наприклад, В.І. Ярославський перекладав французькі повісті під керівництвом Станевича, який був автором перекладів поем Незай Марнозія «Ландшафти чи дослід про сільську природу» і Деліля «Сільський житель» [69, с.51]. О.О. Паліцин захоплювався перекладанням творів Сен-Ламберта «Пори року», Руссо «Юлія, або Нова Елоїза», Деліля «Дифірамб на безсмертя душі» та «Сади», в яких оспіване велич почуттів та життя людей у гармонії з природою. Шквал суперечок у суспільстві виник після видання перекладу поеми Мільвуа «Незалежність автора», здійсненого Паліциним, котрий залишився неопублікованим через цензурні перепони.

Таким чином, значна кількість ґрунтовних наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників дає підстави стверджувати, що французька україніка має давню історію та досить ґрунтовно досліджувалася діячами XIX – XX ст. Торкаючись лінгвістичного, літературного та перекладацького аспектів вона глибоко та всебічно розкриває французько-українські взаємовідносини.

2.2. Вплив творчості Т.Шевченка на формування світогляду

Д.Павличка

Літературна спадщина кожної нації має свого безсмертного та вічного генія, котрий навіть через сторіччя здатен впливати на свідомість народу і підіймати національний дух. Таким для українського народу є Т.Г. Шевченко – велетень духу, митець могутньої творчої сили, непримиренний борець проти будь-якого гноблення людини людиною [39, с.78].

Вивченню життєвого шляху та творчої діяльності Тараса Шевченка й досі відводиться очільне місце в українському літературознавстві. Постійно з'являються нові дослідки життя та творчості Кобзаря. Окремі публікації, розвідки та ґрунтовні статті дозволяють якнайближче познайомитися з постаттю поета, мислителя, художника й краще зрозуміти його голос правди.

Велика кількість досліджень літературознавців, письменників, критиків, публіцистів та, головне, шевченкознавців свідчать про різнобічне та глибоке вивчення спадщини Т.Шевченка. Та деякі питання, зокрема питання впливу пептичної діяльності Кобзаря на формування творчих та перекладацьких задатків у сучасних літературних митців, залишаються актуальними. Тому, у літературному доробку Дмитра Павличка увагу привертає, передусім, оцінка письменником творчої діяльності Кобзаря.

Творча діяльність поета і перекладача Дмитра Васильовича Павличка тісно пов'язана з постаттю генія Тараса Григоровича Шевченка. Проникнення феномену Кобзаря і світоглядні позиції перекладача Д.Павличка почалися в ранньому дитинстві. У «Спогадах» (2015) Дмитро Васильович пише: «Я ще не ходив до школи, але вмів читати. Мені сказали вивчити на пам'ять вірш Т.Шевченка «До Основ'яненка» і продекламувати його на святі зі сцени. Мені довго плескали. На біс я продекламував ще «Заповіт»» [64]. Перекладач зізнається, що «полюбив поезію Т.Шевченка за те, що вона підняла мене, виділила з поміж інших дітей. Мені здавалось, що Т.Шевченко дивиться саме на мене, чує мій голос, дякує мені своїм батьківським поглядом. Момент вдячності в дитячому зв'язку з образом

поета – то моє сприйняття чародійної його сили, що особисто мене торкається, розвивалось у мене все життя і, мабуть, розвивається досі» [64].

Поринаючи у публіцистичні та літературознавчі роздуми Дмитра Павличка про життя, творчу діяльність, літературне надбання художників слова, особливої уваги потребує висвітлення образу Т.Шевченка майже в кожному роздумі перекладача.

У збірках статей «Магістралями слова» (1977), «Над глибинами» (1983), «Біля мужнього світла» (1988), «Українська національна ідея» (2004), «Літературознавство. Критика» (2007) Дмитро Васильович намагається по-новому розкрити витoki життєдайної сили в житті людства, показати нові горизонти людяності, де одним із орієнтирів, одним із уособлень чеснот є постать Кобзаря.

Творчій діяльності Тараса Шевченка присвячені статті, що вийшли друком у збірках в різні роки. Першою була стаття під назвою «Предтеча Жовтневої революції» (1964), що відкривала збірку «Біля мужнього світла». Пізніше дана стаття передруковувалася у двотомному збірнику «Літературознавство. Критика» та називалась «Тарас Шевченко». Іншими статтями про Кобзаря були: «Шевченко і сучасність» (м. Торонто, 1984), «Свято громадянської совісті» (м. Запоріжжя, 1987), «Совість і доля» (м. Прага, 1989), «Золоте ядро Шевченкової творчості» (інтерв'ю, 1990), «Новий завіт українського народу» (передмова до «Кобзаря», 1990), «Головна заповідь Шевченка» (1995), «Геній Шевченка» (1996), «Шевченкова молитва» (1998), «На заклик Тараса» (2005) та ін.

У своїй статті «Тарас Шевченко» Дмитро Васильович з глибокою повагою та гордістю пише: «Шевченко-людина і Шевченко-поет – одне й те ж» [46, с.60]. Талант Тараса Григоровича неосяжний та універсальний – він живописець, драматург, прозаїк, гравер, філософ, критик, поет. В поезії Шевченка заграла «всіма тонами звучна і ніжна українська мова» [там само, с.59]. Завдяки Шевченку були створені твори, що мають світове значення як з естетичного погляду так і з ідейного. Тарас Григорович підніс письменство

України до «рівня загальнолюдських ідеалів» [там само], ставши символом «не тільки художнього, але й політичного суверенітету» [там само] України.

У даному дослідженні Павличко відобразив своє оригінальне бачення питань та проблем, що вже були вивчені шевченкознавцями. Тема свободи та волелюбства у творчості Кобзаря має чіткий соціальний зміст. Його свобода «ніколи не могла погодитися з його найсильнішим почуттям – любов'ю до рідного народу, який залишився в неволі» [там само, с.56]. Поет говорив про те, що чесна та справедлива людина не може бути вільною, коли народ її заточено до в'язниці. «Немає і не може бути індивідуальної свободи» [там само] підкреслює Дмитро Васильович.

Уміння говорити від імені народу «так, щоб не згубилося при цьому ім'я й обличчя того, хто мовить, - це вміння, можливо, найвище в мистецтві. Дієвість образу, який носить індивідуальний характер творця, повинна зливатися з дійсністю і характером народного життя» [там само, с. 58]. Якщо цього вміння немає, художник чи то поет проголошуватиме правду, що потрібна лише йому, або ж, уникаючи ширості, заблукає в лабіринті брехні. У Тараса Шевченка злиття «індивідуального й народного характеру нерідко виявлялося в разючій подібності його поезики до образного ладу народної пісні» [там само]. Звідси й бачимо початок поверхневих суджень про Шевченка як про поета народного в «розумінні стилю або навіть мужика, що не вирвався за межі стилізації фольклорного версифікаторства» [там само]. Однак, насправді, Кобзар наповнив літературу та духовний світ українців ідейними та художніми відкриттями.

Однією із заслуг Т.Шевченка перед людством є тема возвеличення жінки-матері. Дмитро Васильович звертає на це увагу, підкреслюючи, що героїні Шевченка із «Катерини», «Наймички», «Марії» «обдаровані зовнішньою і внутрішньою красою, справжні аристократки духу, дарма, що всі вони походять з найнижчих соціальних верств» [там само, с.60]. Поема «Марія», зі слів перекладача, це якісно нове слово про жінку-матір, що було створене, коли Тарас Шевченко «В стражданні від любові й ненависті до

людини, спотвореної «панською ласкою», шукав прикладу ідейної непохитності, незабрудненості людських чеснот» [там само, с.64]. Образ дівчини Марії, із одно іменної поеми, захоплює та дивує поєднанням ідейного та звичайного зв'язку між матір'ю та сином, з героїзмом жінки-матері, яка схиляється перед стражданням сина і яка зміцнює своє серце проповідництвом його ідей. Це одна із «найбільших перемог шевченківського доброго, людинолюбчого, пророцького генія» [там само].

В 1963 році Дмитро Павличко, спільно з режисером Володимиром Денисенком працював над кінофільмом «Сон», що присвячений Т.Шевченку. Працюючи над написанням сценарію, Павличко переконав режисера, що Шевченко, ще будучи козачком у пана Енгельгарда в Польщі, вже читав поезії Адама Міцкевича. Дмитро Васильович згадує: «Фільм про Шевченка «Сон» сьогодні мав би демонструватися як антирадянський та антиімперський твір, непідвладний часові живий клич боротися не тільки за державність України, а й за збереження всієї світової демократичної цивілізації [45].

Образ Кобзаря продовжував визрівати у творчій свідомості Д.Павличка. Наступного року (1964) у своїй статті «Тарас Шевченко», яка була присвячена 150-літтю від народження Кобзаря, він написав: «Шевченко свої суспільні ідеали проголосив як поет. Він дав їм силу художнього образу і таким чином зробив їх душею народу» [46, с.54]. Те ж можна сказати про творчість Д. Павличка. Його суспільні та політичні ідеали так само набирають художніх і символічних форм та поетизуються. Індивідуальна свобода та національна свобода для обох поетів є єдиним цілим, їх існування окремо один від одного неможливе. Дмитро Павличко пише, що Шевченкова «особиста свобода ніколи не могла погодитись з його найсильнішим почуттям – любов'ю до рідного народу, який залишився в неволі. Чесна людини не може бути вільною, коли її народ у тюрмі» [там само, с.54]. Того ж року Павличко сказав, що Кобзар «підніс українське письменство до рівня загальнолюдських ідеалів, і тому як представник нації, що не мала своєї

державності, став символом не тільки художнього, але й політичного її суверенітету» [там само, с.59].

1996 року Дмитро Васильович написав статтю «Геній Шевченка», в котрій проголосив, що Тараса Григоровича «чуємо й сприймаємо нині як пророка не лише самостійної України, але й самостійної вільної людини, неповторної і невмирущої особистості ідеального людства, до якого поміж палаючими вогнями жертovníків, які ждуть, щоб не згаснути, нових офір, веде ще дуже далека і тяжка дорога» [там само, с.88]. Важливим чинником буття Шевченка Д.Павличко вважає його європейську направленість. Про це Дмитро Васильович скаже 10 травня 1989 року, під час промови на чеській мові на відкритті Міжнародного Шевченківського форуму «Від серця Європи до серця України», що проходив у Празі: «Не маємо ілюзій – Тараса Шевченка досі ще не знає Європа настільки, наскільки заслуговує його внесок у європейську літературу і в європейську боротьбу за ідеали, означені Французькою революцією та її послідовниками в багатьох країнах» [там само, с.74]. Дмитро Васильович називає Шевченка найвизначнішим державником з ідеалом вільної України.

Іншою заслугою Д. Павличка стало відкриття у Варшаві пам'ятника Шевченкові. Він згадує: «Я займався насамперед політичними та економічними питаннями, але розумів, що між Україною та Польщею необхідно встановлювати наново культурні зв'язки, духовна енергія яких мала б надати нашому стратегічному партнерству характер незворотності, мала б об'єднати наші держави й народи на рівні найгеніальніших представників української та польської націй» [45]. Тоді було встановлено пам'ятник у вигляді постаті молодого Тараса Григоровича зі свічкою в руці, створену скульптором Андрієм Кущем під впливом Дмитра Павличка, котрий переконаний, що Шевченко бував в Польщі в 1830 році, під час польського повстання. Павличко згадує: «Немає сумніву: пам'ятник Т.Шевченку у Варшаві постав під захистом здвобіч, як вогонь між долонями. Це круговий захист розрахований на мудрість польського народу, отже, не на

боротьбу довкола пам'ятника Т.Шевченку, а на розуміння духу Кобзаря, що презентує українців як європейську, християнську націю» [там само, с. 384].

Зенітом творення образу Кобзаря у творчості Дмитра Павличка став 2012-2014р. За цей період Павличком було написано чимало віршів зі зверненням до Кобзаря.

У січні 2012 року було написано вірш «Я вбитий був під Крутами...», де студенти-борці за свободу Батьківщини є носіями Шевченківського духу:

Я, кулею московською
Пробитий на проліт,
Встаю, щоб знов послухати
Шевченків Заповіт [46].

У вірші йде мова не власне про вірш «Заповіт», а про духовну спадщину, яку Тарас Григорович залишив українцям.

Постать Тараса Шевченка завжди була і залишається джерелом натхнення для Дмитра Павличка. Своєрідним віршем-зверненням є поезія під назвою «Тарасе, дай мені вогню...» написана у квітні 2012 року:

Тараса, дай мені вогню,
Твою ж бо правду бороню!
Так, бороню перед хахлами
В державних кріслах [там само, с. 64].

Так, визначальною рисою поезії Шевченка Дмитро Васильович вважає її геніальність, пророцтво і загальнолюдську налаштованість. Він дав власну глибоку інтерпретацію Генія української поезії, поставив його у тісний зв'язок із сучасною літературною та духовною потребою, направив промінь його думки на сучасність.

2.3. Поетичні твори Ш.Бодлера в інтерпретації Д.Павличка: текстуальний аналіз

Видатний французький письменник Шарль Бодлер є однією із найяскравіших постатей французької літератури. Займаючись поезією,

літературною критикою та перекладом він став одним із найвпливовіших представників літературної діяльності XIX ст.

На формування світогляду поета справило вплив тяжке дитинство, батько помер, коли Шарлю ледь виповнилося сім. Далі - важкі відносини з вітчимою, неприйняття власною родиною, навчання в інтернаті визначили формування його трагічного та безрадінного світосприйняття.

Шарль Бодлер належить до поетів, котрі не змогли знайти порозуміння та визнання у своїх сучасників. Читачі вважали його анархістом, аморальним, богохульником, напівбожевільним. Лише окремі діячі мистецтва вбачали в ньому великого поета. Таке відношення до поета пояснюється його конфронтацією з тогочасним суспільством.

Літературну долю Шарля Бодлера визначила його поетична збірка «Квіти зла» («*Les fleurs du mal*»), що вийшла друком 1857 року. Збірка створювалась поетом упродовж усього життя та ввібрала в себе найкраще із його творчої спадщини. «Квіти зла» - це цілісний твір, де кожна частина тісно пов'язана з іншими. Збірка включає в себе посвяту, вступ та складається із шести циклів – «Сплін та ідеал», «Вино», «Квіти зла», «Бунт», «Смерть», кожен з яких об'єднаний за проблемно-тематичним принципом.

Двоїстість відчуття визначила композиційну структуру збірки загалом та її основної частини «Сплін та ідеал» зокрема, яка відкривається трьома віршами, в котрих утверджується божественна природа людини чий «трепетний дух» тікає від «земної хвороботворної гнилі», щоб злетіти ввись, в «осяйну даль». У цій частині чітко прослідковується лінія, яка веде навпаки від «ідеалу» до «спліну», тобто від Бога до Сатани.

Збірка «Квіти зла» це лірична драма, де ідеалові протистоїть не дійсність як вона є, а власне «сплін», той хворобливий стан, що був породжений дійсністю. Бодлер зміг заглянути в безодню людської душі, безодню відчаю.

Збірка наповнена протиставленням Добра і Зла. У Бодлера Добро - це жага злиття з вічністю, нескінченним світом, однак така жага може бути

задоволена лише позаморальними тілесними засобами. Так Шарль Бодлер відтворив амбівалентність своєї поезії, в котрій існують два протилежні полюси – Добро і Зло, Бог і Сатана, дух і плоть – які починають перетворюватись один в одного. Сатана відображається як голос плоті, котрий є лиш тугою за неможливим, котра, у свою чергу, може знайти вдоволення лише у матеріальному. Ось чому Бодлер змальовує Сатану як земне втілення Бога. Ці дві сили одночасно притягують та відштовхують поета, у наслідок чого він ніби завмирає поміж ними.

У збірці домінують контраст і символіка. Поет доводить протилежності до крайньої поляризації. Так, наприклад у вірші «Падло» парадоксально відображається вічність у порівнянні з тимчасовістю матеріального.

«Квіти зла» прославили Бодлера, принесли йому літературне визнання. Шарль Бодлер вірив, що його поезія, як і найкращі твори Віктора Гюґо, Жана-Поля Готьє, Байрона залишать слід у пам'яті читачів. Його не лише читали, а й вчилися в нього. П. Верлен, С. Маларме, А. Рембо, П.Валері, М. Рільке та ін. називали його вчителем.

Переклади П.Грабовського, М. Драй-Хмари, М. Зерова, М.Ільницького, М.Москаленка та ін. дозволили Шарлю Бодлеру зазвучати українською мовою. Проте одним із найяскравіших перекладачів Шарля Бодлера виступає Дмитро Павличко, український поет, перекладач, літературний критик, герой України.

Завдяки працям Дмитра Павличка український читач познайомився з французьким поетом Шарлем Бодлером, словацьким поетом Паволом Гвездославом, португальським поетом Луїсом де Камоенсом та багатьма іншими. Своїми працями Дмитро Васильович дав українцям нове прочитання Данте Аліґ'єрі, Франческо Петрарки, Мікеланджело Буонарроті, Йогана Вольфганга Гете, Генріха Гайне, Райнер Марія Рільке, Ярослава Івашкевич, П'єра Ронсара, Христо Ботєва та багатьох інших. Створена Павличком антологія «Сонет» (2004р.) містить українські переклади Данте, Мікеланджело, Шекспіра, Бодлера, Янки Купали [39, с.98].

Однак, не дивлячись на величезний перекладацький доробок, Дмитро Васильович самостійно перекладає «з усіх слов'янських мов, а також з англійської, іспанської, німецької, а з інших мов – за допомогою підрядників, часом звертаючись і до перекладів тих творів іншими, доступними мені мовами» [там само].

Так, відому збірку поезій Шарля Бодлера під назвою «Квіти зла» («*Les fleurs du mal*») Павличко переклав за допомогою підрядника, яким виступив Михайло Москаленко, український перекладач, історик та теоретик перекладу.

Задля вдалої передачі загального настрою Бодлерівської збірки, стилістичних прийомів, ритміки, рими вірша перекладач Д.Павличко використав достатню кількість інтерпретацій. Таким чином, використовуючи класифікацію В.Є. Щетинкіна, нам вдалось виявити 259 перекладацьких інтерпретацій, із них:

- опущення – 70
- перестановка – 67
- додавання – 59
- заміна – 29
- модуляція – 16
- конкретизація – 9
- генералізація – 8

Діаграма 1

Розглянемо детальніше використані Д.Павличком інтерпретації. Бачимо, що найбільшу частку складають опущення. Так, лише у вірші «До читача» (див. додаток 1) знаходимо 18 випадків використання опущень: *gaiement; laver toutes nos taches; aux objets répugnants nous trouvons des appas; sans horreur; ainsi que; pauvre; martyrisé; serré; fourmillant; un peuple; descends, fleuve invisible, avec de sourdes plaintes; le poison; encor bordé de leurs plaisants dessins; de nos piteux destins; les lices, les singes, les scorpions, les vautours, les serpents; il ferait volontiers de la terre un débris; il rêve; hypocrite lecteur.*

У деяких випадках Дмитро Васильович опускає цілі рядки, що можна спостерігати при прочитанні 8 стовпчика того ж вірша:

Mais parmi les chacals, les panthères, <u>les lices</u> ,	Та між пантерами, шакалами, вовками,
<u>Les singes, les scorpions, les vautours, les serpents</u> ,	Серед потвор, які плазують, і ричать,
Les monstres glapissants, hurlants, grognants, rampants,	І жалять нас на смерть, немов холодна гадь,
Dans la ménagerie infâme de nos vices [91]	В звіринці людських вад, що володіють нами [45]

Далі у праці Д.Павличка знаходимо достатню кількість перестановок. Велика кількість із них була використана для відтворення перекладачем поезики, ритміки, римування тощо у перекладі. Це може бути пов'язане із значною відмінністю між граматичною структурою української та французької мов – перша є синтетичною, друга - аналітичною – від чого залежить, в першу чергу, структура речення та порядок слів у ньому.

Так, наприклад, у невеликому за обсягом вірші «Поразка» («*Le Guignon*») (див. додаток 4), котрий складається із чотирьох чотиривіршів, знаходимо п'ять випадків перестановки. У першому чотиривірші перекладач міняє місцями перший та другий рядок. У другому чотиривірші, Дмитро Васильович другий рядок *Vers un cimetière isolé* ділить на дві частини, першу з яких *Vers un cimetière* виносить у перший рядок, а другу – *isolé* – зовсім опускає. У третьому рядку перекладач виділяє словосполучення *Mon cœur* та виносить його на друге місце у другому рядку, а на перше місце поміщає перше слово із четвертого рядка (дієслово *Va*). В останньому чотиривірші

перекладач виносить слово *secret* разом з його неозначеним артиклем із третього рядка у четвертий.

Іншою інтерпретацією, що часто зустрічається при аналізі, є додавання, що є можливим наслідком відмінностей в структурі речення, потребою більш широкого вислову думки на українській мові, відсутністю відповідного слова в мові-перекладу чи відповідного лексико-семантичного варіанта певного слова.

Так, у вірші «Маяки» (фр. «*Les phares*») (див. додаток 2) знаходимо 13 прикладів додавання, більшість з яких використана для підсилення експресії у перекладі. В українському варіанті знаходимо наступні додавання: займенник *ти* додано перекладачем до кожного власного імені 7 разів; слова та словосполучення *до тайнощів своїх, раптом тьма, важкі, сон жахний, гидотна ятка, б'ються*.

Досить часто при аналіз віршів зустрічається прийом заміни, коли одна граматична одиниця в мові оригіналу перетворюється в одиницю з іншим граматичним значенням в мові перекладу. Заміні може підлягати граматична одиниця мови оригіналу будь-якого рівня: слово, частина мови, речення чи його частина. Так, наприклад, вживання однини та множини. Як правило, при перекладі число використане в оригіналі зберігається при перекладі, однак зустрічаються випадки зміни числа іменників. Такий прийом трансформації знаходимо у вірші «Альбатрос» (фр. «*L'albatros*») (див. додаток 5). В оригінальному тесті автор використовує слово «*альбатрос*» в множині, однак у тексті перекладу слово відображено в однині:

Souvent, pour s'amuser, les hommes d'équipage	Буває, моряки піймають <u>альбатроса</u> ,
Prennent <u>des albatros</u> , vaste oiseaux des mers [91]	Як заманеться їм розваги та забав [45]

Далі у перекладі Дмитра Павличка знаходимо прийом модуляції або логічного розвитку, що полягає в заміні при перекладі одного поняття іншим, якщо ці поняття зв'язані як причина і наслідок або як частина та ціле. У даному вірші приклади модуляції знаходимо 4 рази – у третьому реченні другого чотиривірша, у третьому реченні четвертого чотиривірша, у

третьому реченні сьомого чотиривірша, у другому реченні дев'ятого чотиривірша.

При аналізі вірша «Альбатрос» цікавою видається використана перекладачем модуляція при перекладі латинської назви похвального гімну з ранньохристиянських часів «Te Deum» (укр. «Тебе, Бога, прославляємо») (див. додаток 3). У кожному випадку використання Шарлем Бодлером назви гімну Дмитро Васильович застосовує прийом модуляції послуговуючись цілим рядом лексем: *просьби, молитви, мольби, псалми* та ін.

Іншою інтерпретацією є прийом конкретизації націлений на заміну слів з більш просторовим значенням в мові оригіналу на слово з більш конкретним значенням на мові перекладу. У якості прикладу можна привести переклад словосполучення *le feu clair*, використане Шарлем Бодлером у четвертому рядку третього стовпчика вірша «Піднесення» (фр. «*Élévation*») (див. додаток 6). У перекладі бачимо, що Дмитро Васильович використав іменник *сяйво*.

Далі знаходимо випадки використання прийому генералізації, для заміни слів з більш конкретним значенням на слова з більш просторовим. Так, наприклад, у вірші «Маяки» (фр. «*Les phares*») (див. додаток 2) знаходимо такий випадок: слово *opium*, що позначає сильнодіючий наркотик змінено на слово *гашиш* - загальну назву цілого ряду наркотичних речовин.

Інший випадок генералізації знаходимо у вірші без назви під номером V. Використаний у 13 рядку іменник *fruits* (укр. «*фрукти*») Дмитро Васильович перекладає як *плоди*.

Підводячи підсумок, можна сказати, що аналіз відображає складність перекладу поезії Шарля Бодлера. Однак, перекладачеві Д.Павличку вдалось зберегти авторську індивідуальність, неповторність, використовуючи значний арсенал перекладацьких прийомів.

Висновки до другого розділу

Підсумовуючи можна сказати, що:

1. дослідження французької україніки займали очільне місце серед наукових дослідок здавна. Знаходимо декілька ґрунтовних праць спрямованих на розкриття французько-українських культурних та літературних відносин;
2. літературна спадщина українського генія Тараса Шевченка справила сильний вплив на формування як життєвого так і літературного світогляду Дмитра Павличка. Під «пильним поглядом» Кобзаря створювалася Павличкова ідейна поезія про боротьбу за українську мову і літературу та роль Т.Шевченка в ній;
3. експресивна, складна та багата поезія Шарля Бодлера займає важливе місце у наукових дослідках. Аналіз перекладів поезії французького письменника показує, що задля її вдалої передачі на іноземній мові необхідним є використання достатньої кількості перекладацьких інтерпретацій.

РОЗДІЛ 3. ФРАНЦУЗЬКИЙ ПОЕТИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ НАВИЧОК НА УРОКАХ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

3.1. Місце і роль поетичних текстів на уроках французької мови

Головна тенденція сучасної освіти – інтелектуалізація і професіоналізм – набуває ядро вираженого характеру. Оновлюються навчальні програми, створюються міжпредметні курси, які включають різноманітні аспекти взаємодії освіти, науки, новітніх технологій, суспільства, природи і т.п. Без сумніву, високий рівень освіти дозволяє швидше реагувати на потік знань, уміло їх аналізувати, знаходити правильні рішення. Специфіка сучасного світу вимагає від кожного її члена знання іноземної мови. Вільне володіння іноземною мовою стало гострою необхідністю.

Так, вивчення іноземної мови у школах починається з першого класу. І часто навчання іноземній мові полягає на використанні тексту. Функціональні тексти, в загальному сенсі слова, відіграють важливу роль будь то урок вдосконалення навичок говоріння, аудіювання, чи навчання читанню, письму. Цим пояснюється важливість звернення до автентичних текстів, оригінальних літературних джерел: художніх творів, поезії тощо. Звісно можна використовувати наукові або інші спеціальні матеріали, але вони складні як в лінгвістичному так і в сенсовому плані, та носять ситуативний характер. В той же час поетичні тексти є унікальними у всіх сенсах.

Використання віршованих творів можливе, починаючи з перших кроків вивчення мови, коли школярі ще не вміють ні писати ні читати. На даному етапі навчання можуть використовуватись чотиривірші, дитячі вірші чи пісні, покладені на музику. На старшому етапі можна використовувати вже більш складні поетичні твори, що були покладені на музику. Вони є легкими для запам'ятовування, повторення, наспівування, відображають мелодичність

мови, розширюють словниковий запас, сприяють розвитку образного мислення.

Підтвердженням того, наскільки важливо відчувати мелодію і ритм мови для розуміння сенсу є історичний факт виникнення у Середньовіччі, періоду, що характеризується активним розвитком французької мови, прийому переносу віршів на музику. Пізніше до цього прийому звернулося багато французьких виконавців – Лео Ферре, Барбара, Жан Фера та ін., вони поклали на музику поезію Шарля Бодлера, Віктора Гюго, Жака Превера та багатьох інших.

В процесі підготовки до уроку французької мови можливе використання такої поезії. Такими можуть слугувати вірші із збірки «Квіти зла», напр. вірш «Альбатрос» [91, с.7] у виконанні французького співака Лео Ферре.

Учитель, звертаючись до поезії отримує змогу показати учням світобачення автора, його вміння бачити, помічати дрібниці та описувати різноманітні явища. Звичайно, поезія не є єдиним дієвим засобом виховання особистості, готової до діалогу культур, однак вона допомагає зрозуміти іншомовну культуру і за допомогою цього наблизитись до розуміння менталітету носіїв мови, що вивчається. У словесного мистецтва більш широке поле, ніж у всіх інших мистецтв. В поетичних текстах може відобразитись практично будь який зміст, всі предмети духа та природи, події, історії, діяння, проступки, зовнішній та внутрішній стан та ін.

Крім того, поезія це додатковий спосіб формування і розвитку комунікативної компетенції, котра є актуальною в освітньому просторі.

Для роботи з формування та розвитку комунікативної компетенції на уроці іноземної мови вчитель намагається уважно підібрати дидактичний матеріал, котрий представляє собою засіб, а не мету. На наш погляд поезія може виступати таким інструментом навчання, який до того ж здатен викликати в учнів певні емоції, допомогти зануритися в атмосферу мови,

змінити настрій чи хід уроку, зробити вивчення граматики чи фонетики цікавим.

В рамках формування лінгвістичної компетенції, як складової частини комунікативної, беззаперечним є факт можливості формування фонетичних умінь, оскільки поезія неможлива без виразного прочитання з гарною артикуляцією та інтонацією. Учні вчать сприймати і коректно вимовляти звуки французької мови (носові/чисті, лабіалізовані/не лабіалізовані, закриті/відкриті і т.п.), імітувати мелодику, ритм, характерний наголос на останній склад, ритмічні групи, тощо. Гарним прикладом є вступний вірш «До читача» із збірки «Квіти зла» [91, с.5]. Тут знаходимо чергування звуків (відритих/закритих, носових/чистих і т.п.), мелодичність, характерну французькій мові.

Окрім правил, яким відповідає більшість віршів (написання кожного рядку з великої букви, навіть, якщо попередній не було закінчено, певна кількість складів, рима і т.п.), існують також труднощі, такі як «e» німе (muet) та «e» бігле (caduc), які часто переходять один в одного. Якщо даний звук знаходиться в ненаголошеній позиції, він може вимовлятися чи не вимовлятися в залежності від стилю мови чи від положення в слові або ритмічній групі. Так, часто при декламації вимовляються всі звуки [ə] всередині рядка. Під час співу даний звук зберігається чи опускається залежно від мотиву, музичного ритму, при цьому часто зберігається в кінці речення. Працюючи з віршами, учні можуть познайомитися з даною особливістю французької мови, навчитися правильно її виділяти та використовувати для того, що б уникнути такого явища як «parler comme un livre» - говорити по-книжному. У даному випадку може бути використаний вірш «Краса» [там само, с.12], та його аудіоваріант для відображення правил вимови звука [ə].

Сформованість фонетичних навичок є неодмінною умовою як адекватного розуміння мовного повідомлення, так і точності вираження думки і виконання будь якої комунікативної ситуації на іноземній мові.

В якості цікавого завдання, котре показує існуючу різницю між усною та письмовою формою мовами, можна запропонувати учням розділити написані разом слова та відновити текст вірша. На старшому етапі навчання, в залежності від рівня підготовки учнів, для ускладнення завдання можна видалити певні звуки, які скорочуються або зняти діакритичні знаки. Такі вправи вчать виділяти слова в мовному потоці, розставляти акценти та наголос в ритмічних групах, виділяти та рахувати склади в реченнях, показують, що у французькій мові буква не еквівалентна звуку.

Наприклад, вірш «Le guignon» [там само, с.10]:

Pour soulever un poids si lourd,
Sisyphé, il faudrait ton courage !
Bien qu'on ait du cœur à l'ouvrage,
L'Art est long et le Temps est court.

Loin des sépultures célèbres,
Vers un cimetière isolé,
Mon cœur, comme un tambour voilé,
Va battant des marches funèbres.

— Maint joyau dort enseveli
Dans les ténèbres et l'oubli,
Bien loin des pioches et des sondes;

Mainte fleur épanche à regret
Son parfum doux comme un secret
Dans les solitudes profondes.

Він може бути представлений наступним чином:

Pour soulever un poids si lourd,
Sisyphé il faudrait ton courage!

Bienquonaitduccœuràlouvre,
L'ArtestlongetleTempsestcourt.

Loindessépulturescélèbres,
Versuncimetièreisolé,
Moncœurcommeuntambourvoilé,
Vabattantdesmarchesfunèbres.

— Maintjoyaudortenseveli
Danslesténèbresetloubli,
Bienloindespiochesetdessondes;

Maintfleurépancheàregret
Sonparfumdouxcommeunsecret
Danslessolitudesprofondes.

Окрім того, поезія надає широкі можливості для розвитку, використовувати граматично правильні форми та синтаксичні будови та розуміти сенсові відрізки в мові, організовані у відповідності з існуючими нормами іноземної мови. Учні вивчають та запам'ятовують певні структури виразів, паралельні конструкції, слова, які рифмуються, омофони. Оволодіння граматиною мови, що вивчається таке ж важливе для формування продуктивних умінь в усному та письмовому мовленні та рецептивних умінь при аудіюванні та читанні. І, напрооти, недостатній рівень граматичних навиків може стати бар'єром на шляху формування не лише мовної, але і мовленнєвої і соціокультурної компетенції.

Роль лексики для оволодіння іноземною мовою настільки ж важлива як і роль фонетики та граматики, оскільки вона представляє собою основний матеріал мови. Поезія змушує задуматись між відношенням того, що сказано і тим, якими словами. Розгляд лексики вірша дозволяє показати як одне і те ж

значення може бути виражено різними словами, і як одне і теж слово може сприйматись по-різному, наприклад, в залежності від контексту. На відміну від офіційних стилів, де намагаються уникати змішення сенсів, використовуючи лише денотативне значення слова, поети, навпаки, намагаються урізноманітнити мову, використовуючи образні вислови, використовують синоніми, полісемію.

В рамках формування та розвитку мовної компетенції учні вчаться планувати свою мовну поведінку, вільно, швидко та динамічно говорити, розуміти усну мову. Поетичні твори, завдяки свої експресивності, є корисним матеріалом для спілкування і, відповідно, для покращення комунікативних умінь у всіх видах мовної діяльності. Мовні установки можуть бути різними: від опису або спроби пояснення почуттів, що описуються автором в тексті до написання власного віршу. В якості методичного матеріалу тут можна використати вірш «Une Chagrogne», що виділяється своєю експресивністю, поставивши учням завдання пояснити свої почуття, які викликав цей вірш.

Соціокультурна компетенція забезпечується вивченням біографії поета та літературного стилю до якого він належить, а також змісту самого твору. Тобто вірші та пісні природнім шляхом пов'язані одне з одним, як вже вище зазначалось. В якості прикладу можна використати вірш «Les phares». У вірші знаходимо згадування відомих митців Християна Рубена, Леонардо да Вінчі, Рембрандта, Мікеладжело Буонаротті, П'єра Пюже, Антуана Вато, Франциско Гойя, Ежена Делакруа (див. додаток 3).

Таким чином, вірші представляють собою багатий методичний потенціал для загальної освіти учнів, для розширення кругозору, розвитку індивідуальної культури, формування комунікативної, країнознавчої, навчальної компетенцій.

Вчитель, методично правильно використовуючи конструюючи представлений в поетичному тексті мовний матеріал, допомагає учням його структурувати та засвоїти. Перед учнями ставляться мовні задачі, їм пропонуються різні види діяльності, котрі включають різноманітні

лінгвістичні і когнітивні операції, в тому числі оцінювання власної комунікативної компетенції, порівнювання продуктів власної текстової діяльності з наданими примірниками аналогічної діяльності носіїв мови, що вивчається.

3.2. Навчання перекладу французької мови в старших класах

Нині, для коректного оволодіння іноземною мовою учнями, формування перекладацьких навичок є важливою складовою навчання.

На сучасному етапі навчання іноземним мовам в школі проблема навчання перекладу ставить перед педагогами та методистами наступні задачі:

- відбір методичного матеріалу для навчання письмовому перекладу в старшій школі (з урахуванням видів письмового перекладу, жанрів текстів для перекладу, перекладацьких трансформацій);
- формування перекладацьких навичок;
- складання комплексу вправ для формування перекладацьких навичок.

При підготовці до уроку проблему представляє підбір засобів та методів навчання. Метод навчання – це «способи спільної діяльності учителя та учнів, направленої на вирішення задач навчання» [48].

При навчанні перекладу найбільш ефективними доцільно вважати наступні:

- репродуктивні методи (рольові ігри);
- пошукові методи (самостійна робота учнів, робота із довідковою літературою);
- перцептивні методи (відеоуроки, зустрічі з представниками франкомовних країн);
- логічні методи (мовні вправи, аналіз конкретної ситуації) [44].

Репродуктивний метод характеризується тим, що учні відтворюють отримані знання. Необхідна міцність засвоєння отриманих знань забезпечується шляхом багаторазового повторення. Репродуктивна

діяльність учнів повинна обов'язково поєднуватись з творчою діяльністю. А рольові ігри завжди вимагають творчого підходу до їх здійснення. Тут можна запропонувати учням відобразити за допомогою пантоміми текст вірша, напр. «Передіснування» (фр. «La vie antérieure») [91].

Часто на уроках іноземної мови використовується такий прийом роботи, як робота з текстом. Цей прийом є доречним і при навчанні перекладу. Відмітимо, що об'єктом перекладу є не система мови як певна абстракція, а конкретний мовний твір (текст оригіналу), на основі котрого створюється мовний твір на іншій мові (текст перекладу). Досягнення адекватності перекладу, всупереч розбіжностям у формальних і семантичних системах двох мов вимагає від перекладача уміння, перш за все, зробити численні і якісно різноманітні міжмовні перетворення – перекладацькі трансформації – для того, щоб текст перекладу з максимально можливою повнотою передавав всю інформацію, укладену в оригінальному тексті.

Завданнями на визначення та використання перекладацьких трансформацій можуть слугувати наступні формулювання:

- Lisez et trouvez la transposition dans les phrases;
- Souligner les cas d'omission dans les exemples;
- Trouvez les additions dans les exemples ci-dessous;
- Traduisez les propositions en ukrainien, expliquez les transformations utilisées.

Перцептивні методи є методами організації і здійснення почуттєвого сприйняття навчального матеріалу. Відеоурок є одним із перцептивних методів. Під час таких уроків відпрацьовуються навички усного перекладу. Після перегляду невеликого за об'ємом відео, учні виконують його переклад. Одразу вказуються, пояснюються та обговорюються помилки, відбувається корекція перекладу. Таким чином, кожен учень може спробувати себе в ролі усного перекладача. Під час такого перегляду відео відбувається активний комплексний тренінг, а саме: тренінг пам'яті, тренінг здатності переходити з однієї мови на іншу, тренування темпу перекладу, робота над лексикою.

Відеометод включає в себе навчальну та виховну функції, що обумовлюються високою ефективністю сприйняття наочних образів. Інформація, представлена в наочній формі є найбільш доступною для сприймання, засвоюється легше та швидше.

В даному випадку можна використати відеоваріант вірша «Відповідності» («Correspondances»). Варто відмітити, що такий вид роботи важливо обирати за достатньої підготовки учнів. Однак для спрощення задачі можна використати відеоваріант з відображенням на екрані тексту, напр. із субтитрами або текстове відео.

Зустрічі з представниками франкомовних країн безсумнівно є ефективним методом в процесі навчання перекладу. Під час таких зустрічей учні мають можливість спілкування з носіями мови, яка допомагає долучити їх до культури та традицій країни мова, якої вивчається. Такі зустрічі продукують студентів до подолання мовного бар'єру, швидшої адаптації в різних комунікативних ситуаціях, своєчасного приймання рішень. А також змушують активувати словниковий запас.

До логічних методів можна віднести завдання доперекладацького або перекладацького характеру, котрі забезпечують формування перекладацьких навиків. В цю сукупність можуть входити вправи на подолання перекладацьких труднощів, на зіставлення різних варіантів перекладу та аналіз перекладацьких помилок, на перефразування та інтерпретацію тексту-оригіналу та тексту-перекладу, на переклад усної та письмової мови.

Суть вправ, в ході котрих вводяться та закріплюються перекладацькі прийоми зводиться до того, що на матеріалі одних і тих же текстів, які вміщують найбільш використовувану лексику, здійснюються різні види перекладу і переказу тексту, таку кількість разів, скільки необхідно для достатнього засвоєння міжмовних відповідностей. Монотонність долається шляхом постановки кожного разу іншого завдання.

Ще одним логічним методом є аналіз конкретної ситуації. Метод аналізу доцільно поєднувати з репродуктивним методом, коли після

виконання завдання відбувається обговорення та аналіз роботи учнів, або з перцептивним методом, коли після перегляду відеоматеріалу також відбувається обговорення та аналіз конкретної ситуації.

Навчання іноземній мові учнів старшої школи повинно послугувати їм у майбутній діяльності. В процесі навчання перекладу в учнів формуються комунікативні уміння, необхідні в житті.

Висновки до третього розділу:

Підводячи підсумки варто сказати:

1. Використання віршованих тестів є ефективним способом навчання іноземній мові;
2. Використовування поетичних творів вимагає від учнів більш глибокої підготовки та обізнаності в іноземній мові, однак за її допомогою можна урізноманітнити уроки;
3. Поезія є наочним засобом демонстрування фонетичних, стилістичних та граматичних особливостей французької мови;
4. У сучасній школі навчання перекладу є важливою складовою процесу навчання іноземній мові;
5. Обираючи певний метод навчання перекладу учитель провокує розвиток в учнів навичок усного чи письмового перекладу, при цьому поглиблюючи й знання учнів з інших дисциплін, напр. географії, історії, літератури, тощо.

ВИСНОВКИ

1. Переклад є однією із форм відображення взаємозв'язків між різними літературами. Одним із найскладніших його видів є поетичний переклад, головним завданням якого постає всебічний опис та аналіз змістовних відносин між текстом-оригіналом та текстом-перекладом. Стосовно перекладацької діяльності прийнято вживати термін «інтерпретація», який у теорії та практиці перекладу загалом використовується на позначення переходу від тексту-оригіналу до тексту-перекладу не через систему відповідностей між мовою-оригіналом та мовою-перекладу, а через звернення до ситуації в дійсності.
2. Лінгвістична модель перекладацького процесу представляє його у вигляді ряду послідовних перетворень тексту-оригіналу в текст-переклад, за допомогою котрих теоретично може бути досягнутий бажаний результат.
3. В даний час переклад прийнято розглядати не тільки в лінгвістичному аспекті, а й як феномен комунікації. Процес перекладу не вичерпується двома мовними актами, не представляє собою лише операції з мовними знаками, а має більш складну структуру, в якій задіяні два коди: зовнішній (мовний) і внутрішній (розумовий).
4. У теорії перекладознавства існує декілька класифікацій методів поетичних перекладів. Вибір методу перекладу залежить від типу поезії, що перекладається. Найбільш поширеними принципами, що використовуються при перекладі виступають направленість на читача, урахування національно-специфічних елементів, тотожність оригіналу та перекладу. Використання широкого спектру перетворень при перекладі з французької мови на українську перекладач зумовлюється властивим французькій мовній свідомості баченням світу і пов'язаною з цим мовною вибірковістю.
5. Вплив французької культури потужно сприяв розвитку літературознавства та перекладознавства в Україні. Літературні зв'язки

сприяли залученню українських митців слова до загальноєвропейського літературного процесу, де їх основним напрямком роботи були переклади та переспіви. Творча та перекладацька діяльність відомих українських митців слова таких як Г.Сковорода, І.Франко, Л.Українка, М.Вовчок, Т.Шевченко, П.Гулак-Артемівський, І.Нечуй-Левицький та багатьох інших сприяла становленню вітчизняної літератури у європейському просторі.

6. Творча практика Д.Павличка засвідчила оригінальність його світоглядно-естетичної парадигми та національно-ментального світовідчуття. На формування творчого світогляду сучасного українського поета і перекладача найбільший вплив справила творчість Т. Шевченка, творчій діяльності якого присвячена велика кількість статей Д.Павличка, в котрих глибоко інтерпретуються тексти Генія української поезії у тісному зв'язку із сучасною йому літературною та духовною потребою.

7. Дослідження перекладацької інтерпретації Д.Павличком збірки «Квіти зла» Ш.Бодлера дають підстави розглядати її в мистецькому контексті доби диференційованим і динамічним естетичним явищем. Текстуальний аналіз доводить, що найпоширенішими перекладацькими трансформаціями є опущення, перестановка та додавання.

8. Головна тенденція сучасної освіти полягає у підвищенні інтелектуалізації та професіоналізму при підготовці майбутніх фахівців, що сприяє розробці нових тем, курсів, навчальних програм, завдання яких мають на меті творчий розвиток і вдосконалення перекладацьких навичок в учнів старшої школи. Переклад французьких поетичних текстів є потужним засобом формування перекладацьких здібностей. Методично правильно використані вчителем поетичні тексти та їх лінгвістичний матеріал стануть на допомозі учням школи у вирішенні мовних задач.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н.Д. (1990) Язык и мир человека. 2-е изд. исп. Минск. «Языки русской культуры». 896 с.
2. Бабушкин А.П. (1996) Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. Воронеж. Изд.-во Воронеж. гос. ун-та. 104 с.
3. Барбье О. (1976) Избранные стихотворения: Пер. с фр. М. Электронный ресурс [Режим доступа http://www.lib.ru/POEZIQ/BARBIE/barbie_poetry.txt]
4. Беранже П.-Ж. (1970) Пісні: Пер з фр. К. «Дніпро». 226 с. Электронный ресурс [Режим доступа http://chtyvo.org.ua/authors/Beranzhe_Pier-Zhan/Pisni/]
5. Борщак І. (1923) Ідея Соборної України в Європі в минулому : по невиданих документах і стародавніх працях. Париж: "Український друкар" . 26с. Электронный ресурс [Режим доступа <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/0001313>]
6. Борщевська М.В. (1978) Жан-Жак Руссо і Україна. Радянське літературознавство. №7. С.46-50.
7. Брюсов В. Я. (1987) Сочинения: В 2 т. Вступит.ст. Д. Е. Максимова, сост. Д. Е. Максимова, Р. Е. Помирчого, коммент. Р. Е. Помирчого. Минск. Художественная литература. 517 с. Электронный ресурс [Режим доступа http://teatr-lib.ru/Library/Bryusov/T_2/]
8. Варварцев М. (1996) Україна в оцінках і свідченнях Заходу: французькі інтерпретації першої половини ХІХ ст. Вісник Національної Академії Наук України. №3-4. С.97.
9. Вежбицкая А. (1996) Язык. Культура. Познание. Пер. с англ. отв. Ред. М.А. Кронгауз. М. Русские словари. 416 с.
10. Винский Г.С. (1877) Моё время. Записки. Русский архив. Ч.1. С. 76-123. Электронный ресурс [Режим доступа <http://www.bibliotekar.ru/reprint-40/>]
11. Вовчок М. (1984) Листи: У 2 т. К. Т.2. 624 с.

12. Возняк М. (1996) Зв'язки Павла Арсеновича Грабовського з Західною Україною. Наукові записки Львівського державного університету. Т. III, серія філологічна, в. I. С. 3-71.
13. Вяземский П.А. (1886) Полное собрание сочинений. СПб. 418 с. Електронний ресурс [Режим доступу <https://imwerden.de/razdel-241-str-1.html>]
14. Гачечиладзе Г.Г. (1980) Художественный перевод. М. Советский писатель. 256 с.
15. Гачечиладзе Г.Г. (1982) Художественный перевод и литературные взаимосвязи. 2-е изд. М. Наука. 260 с.
16. Гельвецій К.-А. (1994) Про людину, її розумові здібності та її виховання. Пер. з фр. К. 415 с
17. Горленко В.П. (1898) Украина в изображениях французов. Южнорусские очерки и портреты. К. С. 131-152 Електронний ресурс [Режим доступу https://www.uknol.info/uk/Records/Ukraine_v_izobrazhenii_francuzov.html]
18. Гулак-Артемівський П.П. (1978) Твори. К. «Дніпро». 168 с. Електронний ресурс [Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Hulak-Artemovskyy_Petro/Tvory_zb/]
19. Драгоманов М. (2001) Українська література, проscribeвана російським урядом: Пер. з фр. Львів. С.50.
20. Записки В.И. Ярославского (1887). Киевск.стар. №9. С .109-152. Електронний ресурс [Режим доступу [http://iht.univ.kiev.ua/library/ks/1887/kievskaya-starina-1887-9-B-\(4521-4564\).pdf](http://iht.univ.kiev.ua/library/ks/1887/kievskaya-starina-1887-9-B-(4521-4564).pdf)]
21. Іваненко О.А. (2009) Українсько-французькі зв'язки: наука, освіта, мистецтво (кінець XVIII – початок XX ст.). К. Інститут історії України НАН України. 320 с
22. Ільницький М.М. (1985) Дмитро Павличко: Нарис творчості. К. Дніпро. 189 с. (Літ. портрет) Електронний ресурс [Режим доступу http://91.217.179.134:9100/libr/DocDescription?doc_id=697120]

23. Історія української літератури: ХХ—поч. ХХІ ст.: навч. посіб. у 3 т.(2014) [В.І. Кузьменко, О.О. Гарачковська, М.В. Кузьменко та ін.] ; за ред. В.І. Кузьменка. К. Академвидав. Т. 2. 536 с.
24. Каразин В.Н. (1910) Сочинения, письма и бумаги В. Н. Каразина, собранные и редактированные профессором Д. И. Багалеем [В. Н. Каразин; собр. и ред. Д. И. Багалея]. Харьков. Тип.и лит. Зильберберг и С-вья. ХІХ. 926 с., 2 л. ил., 12 л. табл. Електронний ресурс [Режим доступу <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/24167>]
25. Карасик В. И. (2004) Языковой круг: личность, концепты, дискурс [Текст]. Гнозис. 389 с.
26. Колшанский Г.В. (1980) Контекстная семантика. Минск. Наука. 154 с.
27. Комиссаров В. Н. (1984) Перевод и языковое посредничество. Тетради переводчика. М. Высшая школа
28. Комиссаров В.Н. (2001) Современное переводоведение: курс лекций. М. ЭТС. 424 с.
29. Комиссаров В.Н. (1960) Пособие по переводу с английского языка на русский. М. Издательство литературы на иностранных языках. 175с.
30. Коптилов В. В. (1962) Трансформация художественного образа в поэтическом переводе. Теория и критика перевода. Л. Изд-во ЛГУ. С. 343–410.
31. Латышев Л.К. (1988) Перевод: проблемы теории, практики и методики преподавания: Книга для учителя школ с углубленным изучением немецкого языка. М. Просвещение. 160с.
32. Левин Ю.Д. (1992) Проблема переводной множественности. Литература и перевод: проблемы теории. М. Прогресс, Лит-ра. С. 213-223
33. Лесаж Алана Рене (1958) Похождения Жиль Бласа из Сантьяны: роман в двух томах. Т.1. Минск. Изд-во Академии наук БССР. 435 с. Електронний ресурс [Режим доступу <http://booksonline.com.ua/view.php?book=60756>]

34. Лесаж Алана Рене (1958) Похождения Жиль Бласа из Сантильяны: роман в двух томах. Т.2. Минск. Изд-во Академии наук БССР. 564 с. Електронний ресурс [Режим доступу <http://booksonline.com.ua/view.php?book=60756>]
35. Марко Вовчок і зарубіжні літератури (1959) О. Засенко. К., Держлітвидав УРСР. 180с. Електронний ресурс [Режим доступу https://books.google.com.ua/books/about/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%92%D0%BE%D0%B2%D1%87%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%80%D1%83%D0%B1%D1%96.html?id=stA_AAA_AIAAJ&redir_esc=y]
36. Матвійшин В. Г. (1989) Українсько-французькі літературні зв'язки XIX – початку XX ст.: Монографія. Львів. Вища школа. Видво при Львів. ун-ті. 168 с.
37. Молодик на 1844 год : украинский литературный сборник (1844) [Уклад. і авт. післямови І. Є. Бецький]. С.-Петербург. Тип. К. Жернакова. 250с.: іл.; портр. Електронний ресурс [Режим доступу <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0000704>]
38. Мунтян А.В. (2018) Культурні коди поетичної творчості Т.Г. Шевченка та їх французькомовні переклади. IV Дунайські наукові читання: гуманітарна освіта в теорії та практиці: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (23 жовтня, 2018 року). Ізмаїл. РВВ ІДГУ. С. 78-81
39. Мунтян А.В. (2019) Критичне прочитання «До читача» Шарля Бодлера у перекладі Дмитра Павличка. Збірник тез доповідей до Міжнародної студентської науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями європейського простору: пошук студента. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. С.98-102
40. Наливайко Д.С. (1988) Спільність і своєрідність: укр. л-ра в контексті європ. літ. процесу. Київ. Дніпро. 393с. Електронний ресурс [Режим доступу <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001583>]
41. Наливайко Д.С. (1985) Оноре Бальзак. Життя і творчість. Київ. Дніпро. 198 с. Електронний ресурс [Режим доступу

http://chtyvo.org.ua/authors/Nalyvaiko_Dmytro_Serhiiovych/Onore_Balzak_Zhyttia_i_tvorchist/

42. Науменко О.В. (2012) Особенности поэтического перевода. Актуальные вопросы переводоведения и практики перевода. Николаев. С. 113-118.
43. Нечуй-Левицький І.С. (1968) Зібрання творів: у 10 т. К. Наукова думка. Т.10. 587 с. Електронний ресурс [Режим доступу <https://www.rulit.me/books/zibrannya-tvoriv-u-desyati-tomah-tom-10-get-373209.html>]
44. Осипова Н.В. (2017) Место и роль поэтических текстов на уроке иностранного языка (на материале французского языка). Преподаватель XXI век. М. с.124 -133
45. Павличко Д.В. (2010) Дмитро Павличко. Твори. К.Основи. Т.10.С. 180 с.
46. Павличко Д.В. (2007) Літературознавство. Критика. Т.1. К. Основи. 566 с. Електронний ресурс [Режим доступу <https://www.yakaboo.ua/literaturoznavstvo-kritika-u-2-tomah-tom-1.html>]
47. Павличко Д.В.(2004) Сонети: Світовий сонет: Шекспір, Бодлер, Гвездослав, Янка Купала. К. 435 с.
48. Павлюк М.М. (1976) Рання творчість Гулака-Артемівського російською мовою. Радянське літературознавство. №2. С.62.
49. Педагогика. Учебник для студентов педагогический учебных заведений. (2002). Под ред. П.И.Пидкасистого. М.Педагогическое общество России. 608 с.
50. Попова З.Д. (2006) Семантико-когнитивный анализ языка: Научное издание (текст).Воронеж: Истоки.226 с.
51. Попова З. Д. (2000) Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях. Воронеж. Изд-во Воронеж.ун-та. 30 с.
52. Потреба Н.А. (2010) Переводческие интерпретации И.А. Бунина. Филологические трактаты. Т.2. №1. Сумы: изд-во Сумского государственного университета. С. 132-136
53. Райс К. (1998) Классификация текстов и методы перевода.Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. Минск. С. 202-228

54. Райхштейн А. Д. (1980) Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии. М. Высшая школа. 143 с. Электронный ресурс [Режим доступа https://eknigi.org/nauka_i_ucheba/148150-sopostavitelnyj-analiz-nemeckoj-i-russkoj.html]
55. Ревзин И.И., Розенцвейг В.Ю. (1964) Основы общего и машинного перевода. М. Высшая школа. 244 с. Электронный ресурс [Режим доступа <https://www.booksite.ru/fulltext/revzin1/index.htm>]
56. Рецкер Я.И. (2007) Теория перевода и переводческая практика: Очерки лингвистической теории перевода. 2-е изд., стереотип. Москва. Р. Валент. 240 с.
57. Руссо Ж.-Ж. (1968) Юлия, или Новая Элоиза: Пер. с фр. М. 207 с. Электронный ресурс [Режим доступа https://librebook.me/iuliia_ili_novaia_eloiza/vol2/1]
58. Рузавин Г.И. (1983) Философские проблемы оснований математики. М. Наука. 300 с.
59. Самійленко В.І. (1990) Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Переспіви та переклади. Статті та спогади. Вступ. ст., упоряд. і приміт. М.Г. Чорнопиского; Ред. тому П.І. Орлик. К. Наук.думка. 608 с. Электронный ресурс [Режим доступа http://chtyvo.org.ua/authors/Samiilenko_Volodymyr/Tvory_zbirka_vyd_1990/]
60. Сборник Харьковского Историко-Филологического общества (1897). Харьков. Т.16. 351с. Электронный ресурс [Режим доступа <https://archive.org/details/istfilologi>]
61. Слышкин, Г.Г. (2001) Концептологический анализ институционального дискурса. Филология и культура. Материалы всерос. науч. конф. М. Вып.1. С. 34-36.
62. Сковорода Г.С. (1973) Повне зібрання творів. К. Т.1.с. 532
63. Сковорода Г.С. (1973) Повне зібрання творів. К. Т.2.с. 576
64. Сліпушко О., Щелкунова О. (2018) Тарас Шевченко очима Дмитра Павличка. Тижневик всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса

- Шевченка. К.«Слово Просвіти».Ч.10. с.8 Електронний ресурс [Режим доступу <http://slovoprosvity.org/archive/2018-rik/>]
65. Словник української мови: в 11 т. (1970 – 1980) [ред. колег. І.К. Білодід (голова) та ін.]. К. Наукова думка. Т. 4: А - В [ред. П. Й. Горещкий, А. А.]
66. Старицький М.П.(1963) Твори : у 8 т. Київ. Держ. вид-во худож. літ.: Дніпро. 629 с. : іл. Електронний ресурс [Режим доступу <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009485>]
67. Старовойтова К.В. (2008) Архетип матери в современной французск драме: лингвокогнитивный аспект [Текст]: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Киевский нац. лингв, ун-т. Киев. 20 с.
68. Стернин И.А. (2001) Методика исследования структуры концепта. Методологические проблемы когнитивной лингвистики: науч. изд. под ред. И.А. Стернина. Воронеж: Воронеж.гос. ун-т. С. 58-65.
69. Сумцов Н.Ф. (1905) Из украинской старины.Харьков: Тип. "Печ. Дело" кн. К. Н. Гагарина. 162 с. : ил. Електронний ресурс [Режим доступу <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001649>]
70. Сухарев-Мурышкин С.Л. (1977) Некоторые особенности строфического стиха и стихотворный перевод. Сборник научных работ. Л.: Ленинградский ордена Трудового Красного Знамени государственный педагогический институт имени А.И. Герцена. С. 26
71. Телия В.Н. (1996) Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологические аспекты. М. «Языки русской культуры». 288 с.
72. Топер П. (1998) Перевод и литература: творческая личность переводчика [Текст]. Вопросы литературы. №6. С. 178-199
73. Украинский вестник(1817). Месяц апрель. 1817. Украинский вестник на 1817-й год, издаваемый Евграфом Филомафитским и Разумником Гонорским. Часть шестая. Харьков. 140 с. Електронний ресурс [Режим доступу <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/1503>]

74. Українка Л. Твори: В 5 т. (1954).Нью-Йорк.Т.4. 222 с. Електронний ресурс [Режим доступу <http://diasporiana.org.ua/poeziya/16943-ukrayinka-l-tvori-t-4-perekladi/>]
75. Українка Л. Твори: В 5 т. (1954).Нью-Йорк.Т.5. 222 с. Електронний ресурс [Режим доступу <http://diasporiana.org.ua/drama/16944-ukrayinka-l-tvori-t-5-drami/>]
76. Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті : у 5 т. (1994). Т. 5. Українська література в країнах Центральної і Південно-Східної Європи : матеріали до бібліографії. НАН України, Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка, Центральна наук. б-ка ім. В. І. Вернадського; уклад.: П. М. Рудяков, Г. М. Сиваченко, І. П. Ющук та ін. К. Наук. думка. 616 с.
77. Франко І. (1978) Зібрання творів у п'ятдесяти томах. К. Вид-во «Наукова думка». Т.12. 728 с. Електронний ресурс [Режим доступу http://chtyvo.org.ua/authors/Franko/Zibrannia_tvoriv_u_50_tomakh_t12/]
78. Франко І. (1980) Зібрання творів у п'ятдесяти томах. К. Вид-во «Наукова думка». Т.25. 608 с. Електронний ресурс [Режим доступу http://chtyvo.org.ua/authors/Franko/Zibrannia_tvoriv_u_50_tomakh_t25/]
79. Франко І. (1981) Інтернаціоналізм і націоналізм у сучасних літературах.К. Вид-во «Наукова думка».Т.31. 596 с. Електронний ресурс [Режим доступу http://chtyvo.org.ua/authors/Franko/Zibrannia_tvoriv_u_50_tomakh_t31/]
80. Франко І. (1983) Каменярі. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання. К. Вид-во «Наукова думка». Т.39. 704 с. Електронний ресурс [Режим доступу http://chtyvo.org.ua/authors/Franko/Zibrannia_tvoriv_u_50_tomakh_t39/]
81. Чужакин А.В. (1999) Мир перевода, или Вечный поиск взаимопонимания. М. Валент. 192 с.
82. Шевченко Т.Г. (2001) Повне зібрання творів: У 12т.Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. К. Наук.думка. Т.3. 784 с.

83. Шевченко Т.Г. (2003) Повне зібрання творів: У 12т. Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. К. Наук.думка. Т.4. 600с.
84. Шевченко Т.Г. (2003) Повне зібрання творів: У 12т. Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. К. Наук.думка. Т.5. 496 с.
85. Шевченко Т.Г. (2001) Повне зібрання творів: У 12т. Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. К.Наук.думка. Т.6. 632 с.
86. Щетинкин В.Е. (1987) Пособие по переводу с французского языка на русский. М. Просвещение. 160 с.
87. Эткинд Е.Г. (1963) Поэзия и перевод.М.Сов.писатель. 431 с. Электронний ресурс [Режим доступу <https://imwerden.de/publ-3426.html>]
88. Ялтырь В. Д. (2017) Анализ поэтического перевода (часть 2). Молодой ученый. №52. С. 229-233. Электронний ресурс [Режим доступу <https://moluch.ru/archive/186/>]
89. Bachofen, J.J. (2006) Mother Right: An Investigation of the Religious and Juridic Character of Matriarchy in the Ancient World [Text].transl. by D. Partenheimer. New York: The Edwin Mellen Press. 64 p.
90. Balzac H. (1963) Oeuvres complètes. Paris.V.28. P.509
91. Baudelaire Ch. (1861) Les Fleurs du mal. Paris. 197 p. Электронний ресурс [Режим доступу <https://fleursdumal.org/1861-table-of-contents>]
92. Greenberg, J. (1990) Universals of kinship terminology: their nature and the problem of their explanation [Text]. On Language: selected writings of J. Greenberg / K. Denning, & S. Kemmer (eds.). Stanford: Stanford Univ.Press.P. 9-32.
93. Joukovsky A.(1995) Les publication-sources françaises au sujet des Cosaques ukrainiens, de Bauplan à Merimée. Les Cosaquesde l'Ukraine. Paris. P.88-114
94. Jung, C.G. (1973) Four Archetypes. C.G.Jung; transl. by R.F.C. Hull. Princeton, NJ: Princeton University Press. Электронний ресурс [Режим доступу <http://www.wtps.org/wths/imc/pathfinders/archetypes.pdf>]
95. Kroeber A.L. (1909) Classificatory systems of relationship [Text]. Journal of the Royal Anthropological Institute. V.39. P. 77-84. Электронний ресурс [Режим

доступу <https://archive.org/stream/KROEBERAlfred.1909.ClassificatorySystemsOfRelationships/>]

96. Levi-Strauss C. (1969) The elementary structures of kinship [Text]. Boston: Beacon Press. 541 p. Электронный ресурс [Режим доступа <https://archive.org/stream/TheElementaryStructuresOfKinshipLeviStrauss/>]

97. Naydenova N.S. (2014) Traduction des romans francophones: de la dichotomie à latriade. La main de Thôt. Numéro 2. p. 1-10

98. Marouzeau J. (1956) La Traduction. Cahiers de l'Association internationale des études françaises. Numéro 1. p. 147- 150 Электронный ресурс [Режим доступа https://www.persee.fr/doc/caief_0571-5865_1956_num_8_1_2090]

99. Rousseau J.-J. (1980) Œuvres complètes IV : Émile, Éducation Morale, Botanique. Paris. Gallimard, coll. « La Pléiade ». 2192 p. Электронный ресурс [Режим доступа <http://www.gallimard.fr/Catalogue/GALLIMARD/Bibliotheque-de-la-Pleiade/OEuvres-completes36>]

100. Scheffler H.W., Lounsbury F.G. (1971) A study in structural semantics: the Siriono kinship system [Text]. Englewood Cliffs NJ: Prentice Hall. 260 p.

101. Wierzbicka A. (1992) Semantics, culture and cognition: universal human concepts in culture-specific configurations [Text]. New York: Oxford Univ. Press. 487 p.

Додатки

Додаток 1

«До читача»

(фр. «Au lecteur»)

ШАРЛЬ БОДЛЕР

Lasottise, l'erreur, le péché, l'alsine,
Occupent nos esprits et travaillent nos corps,
Et nous alimentons nos aimables remords,
Comme les mendiants nourrissent leur vermine.

Над плоттю нашою й над нашими умами
Панують глупота, скупарство, гріх
Ми любимо докори сумління й живимо їх
Ми ними з'їдені, як жебраки кліщами

Nos péchés sont têtus, nos repentirs sont lâches;
Nous nous faisons payer grassement nos aveux,
Et nous rentrons gaiement dans le chemin
bourbeux,
Croyant par de vils pleurs laver toutes nos taches.

Ми щедро платимо за наше зізнавання,
Затяті в злочині та підлі в каятті,
Ми повертаємось на зрадницькі путі,
Сльозами відмитися плануємо зарання

Sur l'oreiller du mal c'est Satan Trismégiste
Qui berce longuement notre esprit enchanté,
Et le riche métal de notre volonté
Est tout vaporisé par ce savant chimiste.

Вкладає в душу нам знадливу зла примару
Могутній Трисмегіст – верховний Сатана;
Є в того хіміка їдка речовина,
Що волі сталь міцну переробляє в пару.

C'est le Diable qui tient les fils qui nous remuent!
Aux objets répugnants nous trouvons des appas;
Chaque jour vers l'Enfer nous descendons d'un pas,
Sans horreur, à travers des ténèbres qui puent.

В руках диявола всі поворозки й ниті,
Що нами рухають і силу нам дають;
Щодня будуємо собі до Пекла путь
Крізь просмерділу тьму й вогні несамовиті

Ainsi qu'un débauché pauvre qui baise et mange
Le sein martyrisé d'une antique catin,

Розпусник, що гризе й цілує без упину
Старої шльондри грудь, до нас подібний! Ми

Nous volons au passage un plaisir clandestin
Que nous pressons bien fort comme une vieille
orange

Всолоду вкрадемо й, не знаючи страми,
Стискаємо її, як висохлу цитрину.

Додаток 2

«Маяки»

(фр. «Les phares»)

ШАРЛЬ БОДЛЕР

Rubens, fleuve d'oubli, jardin de la paresse,
Oreiller de chair fraîche où l'on ne peut aimer,
Mais où la vie afflue et s'agite sans cesse,
Comme l'air dans le ciel et la mer dans la mer ;

Ти, Рубенсе, — важка й пухка перина плоти,
Ти — буйнощі тілес, де не горить любов,
Та все ж палахкотить, вируючи, в спраготі,
Як вітер в небесах, як море в морі, кров.

Léonard de Vinci, miroir profond et sombre,
Où des anges charmants, avec un doux souris
Tout chargé de mystère, apparaissent à l'ombre
Des glaciers et des pins qui ferment leur pays ;

Ти, Вінчі, — дзеркало глибоке і темнаве,
Де усміхаються до тайнощів своїх
Чудовні янголи, і видно в глибах мряви
Підгір'я з соснами, на верховинах — сніг.

Rembrandt, triste hôpital tout rempli de murmures,
Et d'un grand crucifix décoré seulement,
Où la prière en pleurs s'exhale des ordures,
Et d'un rayon d'hiver traversé brusquement ;

Ти, Рембрандте, — шпиталь, де повно
шепотіння,
Розп'яття знесене над муками всіма,
Там з бруду зводяться заплакані моління,
Зимовим променем пробита раптом тьма.

Michel-Ange, lieu vague où l'on voit des Hercules
Se mêler à des Christs, et se lever tout droits
Des fantômes puissants qui dans les crépuscules
Déchirent leur suaire en étirant leurs doigts ;

Ти, Мікеланджело, — місцина, де Геракли
Навік з Христосами змішались, де встають
Могутні привиди, що в темноті залякли,
І савани важкі в напрузі дикій рвуть.

Colères de boxeur, impudences de faune,
Toi qui sus ramasser la beauté des goujats,
Grand cœur gonflé d'orgueil, homme débile et

Пюже — боксера гнів, розпусництво сатира,
Краса бруталності, тварюки темна хлань;
Людина немічна, та гордовита й щира,

jaune,
Puget, mélancolique empereur des forçats;

Watteau, ce carnaval où bien des cœurs illustres,
Comme des papillons, errent en flamboyant,
Décors frais et légers éclairés par des lustres
Qui versent la folie à ce bal tournoyant ;

Goya, cauchemar plein de choses inconnues,
De fœtus qu'on fait cuire au milieu des sabbats,
De vieilles au miroir et d'enfants toutes nues,
Pour tenter les démons ajustant bien leurs bas ;

Delacroix, lac de sang hanté des mauvais anges,
Ombragé par un bois de sapins toujours vert,
Où, sous un ciel chagrin, des fanfares étranges
Passent, comme un soupir étouffé de Weber ;

Ces malédictions, ces blasphèmes, ces plaintes,
Ces extases, ces cris, ces pleurs, ces Te Deum,
Sont un écho redit par mille labyrinthes ;
C'est pour les cœurs mortels un divin opium !

C'est un cri répété par mille sentinelles,
Un ordre renvoyé par mille porte-voix ;
C'est un phare allumé sur mille citadelles,
Un appel de chasseurs perdus dans les grands bois !

Car c'est vraiment, Seigneur, le meilleur

Ти — каторжників цар, владар поневірянъ.

Ватто, ти — карнавал, де славних душ
немало,
Що, як метелики, спішаються до вогню,
Де в залах світачі та люстри досконало
Безумства світло ллють на людську
метушню.

Ти, Гойє, — сон жахний, кошмар, гидотна
ятка,
Де варять людський плід з роздертих
животів,
Де бісяться карги й оголені дівчатка
Підтяжками панчіх принаджують чортів.

Ти — крові озеро, Делакруа! Почвари
Його навідують; густі ліси — навкруг;
Під небесами там — притлумлені фанфари,
Як Вебера плачі, як стогін мертвих душ.

Цей крик, екстазу гул, кляття непошадиме,
Ці просьби, молитви, грімлива дивовиж,
Луна, повторена безоднями гулками,
Для серця смертного — божественний
гашиш!

Це крики вартових, паролі таємничі,
Що їх повторює й передає гінець,
Це згублених ловців із темних нетрів кличі,
Маяк, розмножений мільйонами фортець.

Ці огненні плачі, ридання до нестями, —

témoignage

Que nous puissions donner de notre dignité
Que cet ardent sanglot qui roule d'âge en âge
Et vient mourir au bord de votre éternité !

Це роду людського достоїнство й можуть;
О Господи! Вони до Тебе йдуть віками,
Об скелю вічності Твоїї б'ються й мруть!

Додаток 3

«Тебе, Бога, прославляєм»

(лат. «Te Deum»)

Te Deum laudamus, Te Dominum confitemur.
Te aeternum patrem omnis terra veneratur.
Tibi omnes Angeli, tibi caeli et universae
potestates:
Tibi cherubim et seraphim incessabili voce
proclamant:
Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus
Sabaoth.
Pleni sunt caeli et terra maiestatis gloriae tuae.
Te gloriosus Apostolorum chorus,
Te prophetarum laudabilis numerus, Te
martyrum candidatus laudat exercitus.
Te per orbem terrarum sancta confitetur
Ecclesia:
Patrem immensae maiestatis, venerandum tuum
verum, et unicum Filium, Sanctum quoque
Paraclitum Spiritum.
Tu Rex gloriae, Christe.
Tu Patris sempiternus es Filius.
Tu ad liberandum suscepturus hominem, non
horruisti Virginis uterum.
Tu devicto mortis aculeo, aperuisti credentibus
regna caelorum.
Tu ad dexteram Dei sedes, in gloria Patris.
Iudex crederis esse venturus.
Te ergo quaesumus, tuis famulis subveni, quos
pretioso sanguine redemisti.
Aeterna fac cum sanctis tuis in gloria numerari.
Salvum fac populum tuum Domine, et benedic
haereditati tuae.
Et rege eos, et extolle illos usque in aeternum.
Per singulos dies, benedicimus te.
Et laudamus nomen tuum in saeculum, et in
saeculum saeculi.
Dignare Domine, die isto sine peccato nos

Тебе, Бога, прославляєм, Вічна Тобі честь і
слава!
Тебе, Отче, величає Безмір Неба, земля
жвава.
Тобі всі ангельські хори, І небес безкрайніх
сили –
Херувими й Серафими Шлють невинно
честі співи.
Найсвятіший над святими Саваоф – Бог,
Цар ласкавий,
Повниться земля і небо Величчю Твоїї
слави.
Апостолів псалмоспіви, Хор пророків
величавий,
Мученики – вої смілі – Піднести спішать
гімн слави.
Тебе по землі навколо Із сердець, де любов
сяє,
В один ритм та в один голос Свята Церква
прославляє.
Предвічного Отця слави Сина – Слово
споконвічне.
З Духом лине спів об'яви, Що Ти Цар хвали,
о Христе!
Ти є Син Отця Предвічний, Щоб спасти світ
своїм сконом,
Прийняв ество чоловіче, Не погордив Діви
лоном.
Смерть здолав на хресті в муках, Вирвав її
люте жало,
Рай відкрили Твої руки, Щоб життя нове
настало.
Ти сидиш праворуч Бога, Творця світу, Син
пресвітлий.
Як озветься сурма строга, Ти прийдеш
судити світ цей.
Просимо – негідні слуги, Заплямовані

custodire.

Miserere nostri, Domine, miserere nostri.
Fiat misericordia tua Domine, super nos,
quemadmodum speravimus in te.

In te, Domine, speravi - non confundar in
aeternum. Amen.

гріхами:

Поможи своєю кров'ю Змити з нас гріховні
плями.

Всіх візьми в одну родину В сяйво слави і
спасіння,

Вирятуй люд, Божий Сину, Дай свої
благословення.

І піклуйся ним довіку, Всіх веди в небесні
брами.

Додаток 4

«Поразка»

(фр. «Le guignon»)

ШАРЛЬ БОДЛЕР

Pour soulever un poids si lourd,
Sisyphé, il faudrait ton courage !
Bien qu'on ait du cœur à l'ouvrage,
L'Art est long et le Temps est court.

Loin des sépultures célèbres,
Vers un cimetière isolé,
Mon cœur, comme un tambour voilé,
Va battant des marches funèbres.

— Maint joyau dort enseveli
Dans les ténèbres et l'oubli,
Bien loin des pioches et des sondes ;

Mainte fleur épanche à regret
Son parfum doux comme un secret
Dans les solitudes profondes.

Сізіфе, дух твій не погас,
Тож легкома підносиш брилу!
Хоч люди демонструють силу, —
Мистецтво — вічне, тлінний — час.

Ось на кладовище жебраче
Йде серце змучене моє,
І глухо, наче бубон, б'є,
І в марші похороннім плаче.

Лежать поховані скарби,
Забуті в сутінках журби,
Здаля від лота і лопати;

Там тужать квіти золоті,
І ллються ніжні аромати,
Як тайнощі на самоті.

Додаток 5

«Альбатрос»

(фр. «L'albatros»)

ШАРЛЬ БОДЛЕР

Souvent, pour s'amuser, les hommes d'équipage
 Prennent des albatros, vastes oiseaux des mers,
 Qui suivent, indolents compagnons de voyage,
 Le navire glissant sur les gouffres amers.

À peine les ont-ils déposés sur les planches,
 Que ces rois de l'azur, maladroits et honteux,
 Laissent piteusement leurs grandes ailes
 blanches
 Comme des avirons traîner à côté d'eux.

Ce voyageur ailé, comme il est gauche et veule !
 Lui, naguère si beau, qu'il est comique et laid !
 L'un agace son bec avec un brûle-gueule,
 L'autre mime, en boitant, l'infirme qui volait !

Le Poète est semblable au prince des nuées
 Qui hante la tempête et se rit de l'archer ;
 Exilé sur le sol au milieu des huées,
 Ses ailes de géant l'empêchent de marcher.

Буває, моряки піймають альбатроса,
 Як заманеться їм розваги та забав.
 І дивиться на них король блакиті скоса —
 Він їхній корабель здалека проводжав.

Ходити по дошках природа не навчила —
 Він присоромлений, хода його смішна.
 Волочаться за ним великі білі крила,
 Як весла по боках розбитого човна.

Незграба немічний ступає клишоного;
 Прекрасний в небесах, а тут — як інвалід!..
 Той — люльку в дзьоб дає, а той сміється з
 нього,
 Каліку вдаючи, іде за птахом вслід!

Поет як альбатрос — володар гроз та грому,
 Глузує з блискавиць, жадає висоти,
 Та, вигнаний з небес, на падолі земному
 Крилатий велетень не має змоги йти.

Додаток 6

**«Піднесення»
(фр. «Élévation»)**

ШАРЛЬ БОДЛЕР

Au-dessus des étangs, au-dessus des vallées,
Des montagnes, des bois, des nuages, des mers,
Par delà le soleil, par delà les éthers,
Par delà les confins des sphères étoilées,

Mon esprit, tu te meus avec agilité,
Et, comme un bon nageur qui se pâme dans
l'onde,
Tu sillonnes gaiement l'immensité profonde
Avec une indicible et mâle volupté.

Envole-toi bien loin de ces miasmes morbides ;
Va te purifier dans l'air supérieur,
Et bois, comme une pure et divine liqueur,
Le feu clair qui remplit les espaces limpides.

Derrière les ennuis et les vastes chagrins
Qui chargent de leur poids l'existence brumeuse,
Heureux celui qui peut d'une aile vigoureuse
S'élançer vers les champs lumineux et sereins ;

Celui dont les pensers, comme des alouettes,

Понад долинами й блакитними вітрами,
Понад вершинами покритих льодом гір,
В надзоряні світи, де не тече ефір,
А тільки мерехтять світил найдальших брами,

Як легко, духу мій, возносишся й летиш!
І наче той плавець, що зомліває в морі,
Ти мужньо й весело безмежжя неозорі
Долаєш, входячи в благословенну тиш.

Тікай же від земних міазмів якнайдалі!
В повітрі горньому своє очисти єство!
І сяйво пий, немов божественне питво,
Розлите в просторі, як почуття в хоралі!

Щасливий, хто з нудьги та з горя не зачах,
І, геть відкинувши імлисте існування,
До світляних полів, до сяяння й сіяння
Піднявся на крилі потужному, як птах.

Блажен, чиї думки до неба, в синь ранкову,

Vers les cieux le matin prennent un libre essor,
— Qui plane sur la vie, et comprend sans effort
Le langage des fleurs et des choses muettes !

Окрилений розгін, як жайвори, беруть,
Хто над життям собі торує вільну путь,
Хто вивчив легкома речей і квітів мову.